

Sociální opora u žáků na 2. stupni základních škol

Barbora Olivíková

Bakalářská práce
2022

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Barbora Olivíková**
Osobní číslo: **H18126**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **Prezenční**
Téma práce: **Sociální opora u žáků 2. stupně základních škol**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti sociální opory, staršího školního věku, rodinného a školního prostředí.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

CHRÁSKA, Miroslav, 2016. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. 2., aktualiz. vyd.* Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 9788024753263.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2006. *Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd.* Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 8024712849.

MAREŠ, Jiří, 2001. *Sociální opora u dětí a dospívajících.* Hradec Králové: Nucleus. ISBN 8086225194.

ŠOLCOVÁ, Iva, 2009. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti.* Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 9788024729473.

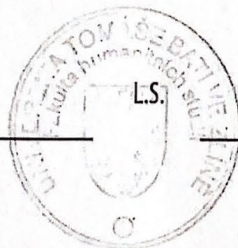
THOROVÁ, Kateřina, 2015. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt.* Praha: Portál. ISBN 9788026207146.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **19. ledna 2022**

Termín odevzdání bakalářské práce: **29. dubna 2022**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 19. ledna 2022

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo - bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně 21. 4. 2022

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací.

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před

konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, o pisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje -li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není -li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce má teoreticko-empirický charakter a zaměřuje se na sociální oporu u žáků na 2. stupni základních škol. Cíle práce je provést deskripci problematiky sociální opory u žáků 2. stupně základních škol se zaměřením na zdroje sociální opory a zhotovení podkladů pro další, specializovanější výzkumy týkající se této problematiky. Teoretická část se věnuje samotnému vymezení fenoménu sociální opory, jejich funkcí a druhů a psychologickým i sociálním změnám v období pubescence, přičemž klíčové jsou zdroje sociální opory u dětí v tomto období. Empirická část práce zjišťovala frekvenci a důležitost vnímané sociální opory v oblasti pěti dimenzí – rodiče, učitelé, kamarádi, spolužáci a lidé ve škole, za pomoci metody dotazníkového šetření.

Klíčová slova: sociální opora, sociální síť, zdroje sociální opory, pubescence, rodina, školní prostředí, vrstevnická skupina

ABSTRACT

The bachelor thesis has a theoretical-empirical character and focuses on social support among pupils at the 2nd level of elementary schools. The aim of the thesis is to describe the issue of social support in pupils of the 2nd grade of elementary schools with a focus on sources of social support and to produce documents for other, more specialized research related to this issue. The theoretical part deals with the definition of the phenomenon of social support, their functions and types, and psychological and social changes in the period of pubescence, with the key being the sources of social support in children in this period. The empirical part of the thesis investigated the frequency and importance of perceived social support in the area of five dimensions – parents, teachers, friends, classmates and people at school, using the questionnaire survey method.

Keywords: social support, social network, sources of social support, pubescence, family, school environment, peer group

Poděkování:

Velmi bych chtěla poděkovat v první řadě vedoucímu mé práce doc. Mgr. Jakubovi Hladíkovi, Ph.D. za jeho cenné rady, ochotu, vstřícnost a především motivaci, kterou mi při psaní mé bakalářské práce věnoval. Také bych chtěla poděkovat ředitelům škol a respondentům, kteří ochotně spolupracovali při realizaci dotazníkového šetření. V neposlední řadě bych ráda vyjádřila velké poděkování mé rodině, která mě podporovala po celou dobu studia.

„Jediný, kdo je vzdělaný, je ten, kdo se naučil učit a měnit.“

Carl Rogers

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 SOCIÁLNÍ OPORA	12
1.1 DEFINICE POJMU SOCIÁLNÍ OPORA.....	12
1.2 TEORIE CITOVÉHO PŘILNUTÍ.....	13
1.3 PARADIGMATA SOCIÁLNÍ OPORY	15
2 SOCIÁLNÍ SÍŤ	18
2.1 DRUHY SOCIÁLNÍ OPORY	19
2.2 ANTICIPOVANÁ A ZÍSKANÁ SOCIÁLNÍ OPORA	21
2.3 FUNKCE A VÝZNAM SOCIÁLNÍ OPORY	22
2.4 ODVRÁCENÁ STRANA SOCIÁLNÍ OPORY	23
2.5 VÝZNAM SOCIOEKONOMICKÉHO STATUSU	24
3 ZDROJE SOCIÁLNÍ OPORY U DĚTÍ V OBDOBÍ PUBESCENCE	26
3.1 PUBESCENCE	26
3.2 RODINA JAKO ZÁKLADNÍ VZTAHOVÁ SÍŤ	29
3.3 ŠKOLNÍ PROSTŘEDÍ.....	31
3.4 VRSTEVNICKÁ SKUPINA	32
II PRAKTICKÁ ČÁST	34
4 VÝZKUMNÝ PPROBLÉM	35
4.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	37
4.2 POJETÍ VÝZKUMU	37
4.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	37
4.4 VÝZKUMNÝ NÁSTROJ	38
4.5 METODA ZÍSKÁVÁNÍ DAT	41
4.6 METODY ANALÝZY DAT	42
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU	44
6 DISKUZE	49
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	54
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	57
SEZNAM OBRÁZKŮ	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
SEZNAM TABULEK	58
SEZNAM PŘÍLOH	59

ÚVOD

Člověk se na přelomu tisíciletí ocitá ve světě, který se mění každým okamžikem na místo plné stresorů, stimulů, impulzů a nepřeberného množství možností. Tento nepopiratelný fakt se dotýká člověka hned v několika úrovních. Pokud bychom měli zacílit na dětskou populaci, není to jen otázka výběru povolání, problematika a nebezpečí sociálních sítí či netolismus. Po dobu studií jsme měli příležitost vést úvahy a filozofické debaty, ať už se členy akademické obce, či mezi námi samotnými, a zaujala nás jedna otázka. A tou je, *jak si stojí děti v dnešní anonymní době ve vztazích*. Jak asi vypadá jejich sociální síť? Nabývají děti stále jistoty, že na nich druhým záleží? Je to pro ně důležité? Využívají častěji opory u svých rodičů, nebo je pro ně hodnotnější podpora a rada kamaráda? Všechny tyto otázky vyvolaly zájem o tuto oblast a následně vyústily do bakalářské práce s názvem „Sociální opora u žáků na 2. stupni základních škol“. Zároveň reagujeme na potřebu provádět studie zaměřené na průběh procesu sociální opory napříč různými skupinami populace.

V práci chceme zkoumat problematiku provázení dětí v rámci sociální sítě, především pak strukturu sociální opory. Sociální opora je klíčová při zvládnání zátěžových situací – osobních krizí. Takovou krizí může být přechod z vesnické školy do školy ve městě, sociální tlaky, které produkuje škola a někdy i vrstevnická skupina či rodiče. Zdroje sociální opory jsou v tíživých situacích jedním z faktorů, které dětem pomáhají vyrovnat se s následky zátěže.

Závěrečná práce je rozdělena na dvě části. Teoretická část sestává ze tří kapitol a praktická část taktéž, ve které v dotazníkovém šetření zkoumáme zdroje sociální opory a sociální oporu jako takovou v dané cílové skupině.

První kapitola „Sociální opora“ otevírá hlavní zkoumanou problematiku sociální opory a vymezuje jak základní pojmy, definici a pojetí sociální opory, tak sociální oporu v kontextu teoretických přístupů a paradigmat. Následující kapitoly jsou věnovány zkoumanému fenoménu, pokusili jsme se zde o deskripci typologie druhů a funkcí sociální opory, vymezení pojmu sociální síť. Zmiňujeme i shrnutí nejvýznamnějších výzkumů týkajících se sociální opory. Znalost psychického vývoje dítěte na 2. stupni základních škol přispívá k celkovému porozumění zvoleného tématu. O proměnách tělesného rázu i rozvoji identity a prožívání pojednává kapitola „Zdroje sociální opory u dětí v období pubescence“. Dále v této kapitole předkládáme, jakým způsobem dané zdroje sociální opory dítě provází.

V empirické části jsme vycházeli ze standardizovaného dotazníku CASS. Žáci 2. stupně základní školy se zúčastnili kvantitativního výzkumného šetření, při kterém odpovídali na

jednotlivé výroky dotazníku týkající se různých zdrojů sociální opory (rodiče, učitelé, spolužáci, kamarádi, lidé ve škole). Žáci hodnotili na škále, do jaké míry a jak často je jim sociální opora poskytována, zároveň jak důležitá pro ně tato pomoc je. Empirická část závěrečné práce řeší, kdo je pro žáky nejčastějším zdrojem sociální opory, zda existují rodové rozdíly ve vnímání sociální opory a jakou roli sehrává v této otázce socioekonomický status rodičů žáků. Výzkumná zjištění předkládá čtvrtá kapitola.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNÍ OPORA

„Vědomí, že druzí lidé jsou připraveni člověku pomoci, vytváří pocit sociální jistoty, která usnadňuje podstoupení rizika a povzbuzuje člověka k tomu, aby se samostatně pokusil řešit problém, před nímž stojí.“

N. Krause

(Křivohlavý, 2009, s. 94)

1.1 Definice pojmu sociální opora

Pojem sociální opora je poměrně nový, i když v odborné literatuře se jev samotný vyskytoval již dříve. Ukryval se však pod označeními vstřícný přístup profesionálů, soudržnost rodiny, altruistické chování, pomoc jedinci v nouzi, bezvýhradné pozitivní akceptování atd. O zavedení pojmu se zasadili badatelé Caplan, epidemiolog Cassel a psychiatr Cobb. (Mareš, 2001) Souhrnně lze konstatovat, že se jedná o multidimenzionální konstrukt a není jej snadné zachytit stručnou a komplexní definicí. Jedním z faktorů, proč tomu tak je, může být fakt, že kotví hned v několika vědních oborech (medicině, sociologii, psychologii, antropologii).

Velký psychologický slovník říká, že sociální opora je vztahová opora kolem člověka, kterou tvoří partner, jeho rodina, přátelé, členové svépomocné či terapeutické skupiny, příp. členové nějaké komunity.

Sociální integrace, začlenění jedince do sociální struktury a vztahů, je klíčovou složkou jeho psychické pohody a zdraví. V rámci sociálních vazeb k druhým osobám či skupinám osob se jedinci dostává přístupu k sociální opoře. *Tyto vazby fungují jako takový sociální fond, pomocí kterého je jedinec schopný čerpat různé sociální vztahy, prostřednictvím kterých snáze dosahuje vytyčených cílů a každodenních úloh.* (Kebza, 2005; Šolcová, 2009)

Křivohlavý (2009) **sociální oporu** (social support) definuje jako *pomoc, která je poskytována druhými lidmi danému člověku nacházejícímu se v zátěžové situaci. Obecně lze hovořit o pozitivní činnosti, která člověku pomáhá danou negativní situaci zvládnout a ulehčit mu ji.* Lze konstatovat, že jde o blízkou osobu, které jedinec věří a spoléhá na ni v případě potřeby blízkosti, pomoci či péče. Tato definice rovněž zahrnuje všechny druhy sociální opory.

Krpoun (2012) sociální oporu definuje jako pomoc či podporu, kterou jedinec čerpá v situacích, kdy to považuje za příhodné. Nemusí se nutně jednat pouze o zátěžové situace, ale i každodenní momenty, ve kterých se většina z nás bez ohledu na věk, zdravotní stav či povolání ocitá.

Matoušek (2003) vedle toho uvádí pojem **sociální ochrana**, který zaštiťuje systematické úsilí veřejnoprávních subjektů řešit obtížné situace, jež vedou k sociální nouzi a občané si s nimi nejsou schopni poradit vlastními silami nebo silami své rodiny.

V některých starších pracích, např. Bašteckého, můžeme narazit na pojem **sociální podpora** užívaný ve smyslu sociální opora. V současnosti je ovšem od tohoto pojmu upouštěno, jelikož se ustálil jeho obsah i rozsah v systému sociálního zabezpečení (sociální výpomoc, sociální dávky). Tedy jedná se o výpomoc v rovině úředních a legislativních kritérií. (Mareš, 2005)

Konečně je sociální oporu možné vnímat v dimenzi, kdy na druhé straně stojí jako extrémní protipól **sociální izolace**, osamocenenost či opouštění. (Křivohlavý, 2009)

1.2 Teorie citového přilnutí

Výzkum sociální opory je velice intenzivní, zejména v oblasti psychologie zdraví. Pro představu uvádíme tabulku, která charakterizuje jednotlivé teorie sociální opory. V naší práci jsme se podrobněji rozhodli věnovat teorii připoutání.

Tabulka 1 Teorie sociální opory.

Teorie sociální opory
• Teorie opěrné sítě a jejího vlivu na zdraví členů této sítě
• Teorie připoutání (attachment theory) – např. připoutání dítěte k matce
• Teorie sociální opory jako salutoru – zdraví podporující faktory
• Teorie sociální opory jako nárazníku (buffer) v boji se stresem
• Teorie podpůrných sociálních vztahů

(Křivohlavý, 2009, s. 94)

Pocit přijetí druhým je klíčovou složkou anticipované sociální opory. Lze konstatovat, že pocit sounáležitosti a akceptace druhým pravděpodobně vychází z pozitivních zkušeností s blízkým dospělým. Proto předkládáme shrnutí tzv. teorie připoutání.

Inspirující teorií, která položila základy pro fenomén sociální opory, bývá často označována jako **attachment theory** neboli teorie sociálního připoutání či citového přilnutí k blízké pečující osobě, sledované u dětí a experimentálně doložené u zvířat (Harry Harlow v roce 1959 dokazuje, že odloučení mláďat makaků od matek vede k citovým a sociálním problémům). Autory teorie jsou britský psychoanalytik John Bowlby (1907–1990) a americká psycholožka Mary Ainsworthová (1913–1999). Podstatou tohoto prvního citového pouta, ke kterému by mělo podle Bowlbyho dojít do třetího roku života, je vytvoření pocitu bezpečného zázemí a základny předpokladů pro zdravý, komplexní vývoj jedince a kvalitní interpersonální vztahy. Bowlby věnoval pozornost především nejmenším dětem, které prožívaly závažné negativní emocionální stavy (např. náhlá nemoc či smrt matky) důsledkem přetržení citového pouta s blízkou osobou. Nedostatek mateřské péče v raném dětství se může do jisté míry v pozdějším vývoji nepříznivě promítnout do osobnosti jedince intelektovou, sociální či emoční retardací. (Collinová, Benson, Ginsburgová, Grandová, Lazyanová, Weeks, 2014; Šolcová, 2009)

Ainsworthová v roce 1969 provedla pokus „dítě v neznámé situaci“ a na základě výsledků rozlišila tyto typy připoutání:

1. **Jistá vazba (secure)** – dočasná nepřítomnost blízké osoby (matky) není pro jedince ohrožující, jelikož se rychle obnovuje, a dítě je pak schopno lépe reagovat na cizí osoby.
2. **Nejistá, vyhýbavá vazba** – dítě se projevuje lhostejností ve vztahu k matce. V přítomnosti cizí osoby nevykazuje známky rozrušení, cizí osoba jej dokáže ukonejšit stejně jako matka.
3. **Úzkostně-rezistentní vazba** – v nepřítomnosti blízké osoby je dítě rozrušené a po jejím návratu se vůči ní projevuje odmítavým postojem. Citlivá matka reaguje na potřeby svého dítěte a vytváří tak bezpečnou vazbu.
4. **Dezorientovaný typ** – Ainsworthová identifikuje ve své práci ještě čtvrtý typ citového přimknutí, tzv. dezorientovaný, kdy je jedinec obezřetný ve vztahu ke svému prostředí a blízké osobě, ke které má citovou vazbu. (Collinová, Benson, Ginsburgová, Grandová, Lazyanová, Weeks, 2014)

Citová vazba je charakteristická především trvalou potřebou hledat a udržovat kontakt s blízkou osobou, která je skutečnou oporou, naslouchá našim trápením a plní tak jednu ze základních lidských potřeb. (Kebza, 2005) *Lze se domnívat, že potřeba sociální opory je do určité míry sycena právě tímto faktorem – potřebou přátel v rámci vlastní sociální sítě.* (Křivohlavý, 2009, s. 101) Většinou vědecké obce je tak teorie citového přimknutí považována za první a základní sociální oporu člověka.

1.3 Paradigmata sociální opory

„Systém sociální opory je zde chápán jako ‚nárazníkový‘ či tlumicí systém, který chrání lidi proti potencionálnímu škodlivému vlivu stresových událostí. Ti z nás, kdo disponují takovýmto silným systémem sociální opory, se proto jeví jako lépe vybaveni ke zvládnutí závažných životních změn i každodenních mrzutostí.“

(Cohen, Wills, 1985; Seeman, Sayles, 1985)

Kebza (2005) hovoří o tom, že v principu lze nahlížet na výzkum sociální opory z hlediska dvou přístupů, a to sociologického paradigmatu sociální směny, které je založeno předně na vlastním faktu sociální interakce a studiu okolností jejího pozitivního a negativního vývoje. Druhý přístup usiluje o pochopení sociální opory v kontextu psychologicko-medicínských modelů zvládnutí stresu či tlumení jeho negativních účinků pro zdraví (copping, buffering).

Sociologické paradigma

První rámeček, jak je možné pohlížet na sociální oporu, je sociologický. V literatuře se hovoří o koncepci sociální směny. Teorie sociální směny (social exchange theory) považuje sociální chování za výsledek skrytých sociálních kontraktů, které zahrnují smlouvání o co nejvýhodnější podmínky. Výsledkem takového kontraktu je tedy maximalizovat interpersonální „zisk“ a zajistit co nejnižší „ztráty“. Podle této teorie si tedy vybíráme, do kterých vztahů vstoupíme na základě poměru zisků a ztrát, jež daný vztah přináší. (Hayesová, 2013) V rámci této teorie můžeme sociální oporu definovat jako probíhající transakci zdrojů mezi členy sociální sítě (social network) s přímo či nepřímo vyjádřeným cílem posílení pocitu osobní pohody. Na základě tohoto sociologicko-psychologického

paradigmatu sociální směny lze kategorizovat tři úrovně sociální opory (Šolcová, Kebza, 1999; Kebza, 2005; Křivohlavý, 2001):

Makroúroveň – celospolečenská forma pomoci potřebným, může se jednat například o sociální podporu státu, tj. sociální zabezpečení či sociální služby, nebo pomoc v globálním měřítku jako mezinárodní humanitární pomoc, která odpovídá spoluúčastnictví (participaci) na aktivitách komunity a společnosti (např. činnost organizace ADRA).

Mezoúroveň – jako sociální opora je chápána i situace, kdy sociální skupina poskytuje pomoc jednomu ze svých členů, popřípadě lidem v nejbližším okolí nacházejícím se v určité tísní. Příkladem je pomoc spolupracovníkovi, pomoc církevní organizace, např. Charity, Diakonie, pomoc spoluúčastníkovi ze zájmového klubu apod.

Mikroúroveň – jedná se o sociální oporu na úrovni intimních vztahů jednotlivce – pomoc poskytnutou danému jedinci od nejbližšího okolí. Typickou formou je poskytnutí pomoci v rámci dyády (dvojice), tzn. interakce mezi matkou a dítětem, mezi oběma manžely, mezi sourozenci nebo vzájemná pomoc nejbližších přátel. (Kebza, 2005; Křivohlavý, 2009)

Psychosomatické paradigma

Druhý rámec vykládá sociální oporu v kontextu psychologicko-medicínského modelu zvládání stresu či tlumení jeho negativních důsledků pro zdraví (copping, buffering). Kebza (2005) hovoří o dvou základních modelech psychosomatického účinku SO, Mareš (2005) dodává třetí možný způsob, jak sociální opora funguje:

1. **„Nárazníkový“ („buffering“) model** – předpokládá, že sociální opora funguje, především pokud je člověk vystaven stresu, zvláště chronickému. V tomto případě mezi člověka a stresor vstupuje sociální opora, která má tlumivý efekt a zmírňuje nepříznivé účinky stresového faktoru (stresoru). Tento tlumivý vliv se může projevat různými způsoby: ovlivněním kognitivní sféry člověka v nouzi, posílením sebeúcty nebo volbou vhodnější strategie v boji se stresem.
2. **Model přímého, hlavního účinku** – představuje jakousi konstantu působení sociální opory. Zde se předpokládá, že SO nepůsobí pouze na osoby, které v určitém okamžiku prožívají distres. Sociální opora zde působí přímo, vyvolává hlavní účinek.
3. **Generický model** – tento model předpokládá, že působení SO není obvykle přímé, ale zprostředkované. Lidé se od sebe navzájem odlišují svými dispozicemi,

odolností vůči zátěži, způsobem chování i reakcí na určitou situaci. Všechny tyto faktory modifikují sociální oporu, její poskytování i přijímání.

2 SOCIÁLNÍ SÍŤ

„Lidé s rozvinutými sociálními vazbami žijí podle některých zjištění déle a disponují celkově lepším psychickým i fyzickým zdravím než lidé bez těchto vazeb.“

S. Cohen a G. MacKay

Krpoun (2012) podotýká, že podmínkou toho, aby došlo k poskytnutí jakékoliv pomoci, je **sociální síť** (social network).

Sociální síť je jakýsi prostor, do kterého se člověk v případě potřeby stále vrací a využívá toto místo pro sdílení svých pocitů, přičemž očekává, že mu bude v této síti poskytnuta požadovaná sociální opora, kterou v daném momentě potřebuje. Tardy (1985) označil sociální síť za *hlavní zdroj sociální opory, zahrnující jednotlivé komponenty (kategorie), jejichž prostřednictvím se efekt sociální opory realizuje*. Sociální síť se může ve vztahu k jedinci uplatňovat pozitivně, negativně či indiferentně. Taková síť může mít různou strukturu odvíjející se od hustoty, reciprocity, složení podle různých kritérií – věku, pohlaví, profesí, zájmů atd. – stability v čase a homogenity. (Kebza, 2005) Konkrétním příkladem takové „záchranné“ sociální sítě může být rodina. Rodina sehrává důležitou úlohu především v životě dítěte. Potřeba citového zázemí a bezpečí, podpory a pomoci, potřeba klidu a uvolnění, sdílení zážitků a společných perspektiv a plánů, stejně tak potřeba být někým akceptován je nutná pro všechny a po celý život. V tomto smyslu je rodina nezastupitelná. Nelze však s jistotou konstatovat, že každá rodina tuto úlohu plní. Nenaplnění úlohy může souviset i se samotnou strukturou rodiny. V současnosti se jako společnost potýkáme s nízkou stabilitou rodiny, vysokou rozvodovostí i nahrazováním přímého výchovného působení rodiči institucemi. (Šulová, 2011; Vágnerová, 2000; Garnefski, Diekstra, 1997)

V několika odborných studiích se ukázalo, že struktura osobní sociální sítě je podmíněna pohlavím jedince, jeho věkem, rodinným stavem či skutečností, zda je zaměstnán. Bylo zjištěno, že jedinec disponující menší sociální sítí se silnými vazbami, vysokou hustotou a homogenitou má vyšší šanci na udržení vlastní identity a nepřímo i na osobní pohodu a zdraví. Rozhodující okolností však zůstává kvalita struktury sociálních vazeb, jejich reciprocity, intenzity a bohatost. (Kebza, 2005)

Někdy můžeme v literatuře narazit na speciální podskupinu – „supportive network“ – která reprezentuje souhrn podpůrných vztahů orientovaných na daného jedince (rodiče–dítě, zdravotníci–pacient). Antonucci (1985) dále uvádí v kontextu této tematiky **tzv. konvojový model sociální sítě**. Představuje teorii, že jedinec na své životní cestě potkává nové zdroje

sociální opory, jiné naopak ztrácí. Tak se konvoji daří plnit základní podpůrnou funkci. Dále je uvedeno, že u jedince se během života významně nemění počet sociálních kontaktů ani jejich frekvence. (Šolcová, 2009) Avšak Křivohlavý (2009) vedle toho uvádí, že větší počet sociálních kontaktů nemusí automaticky znamenat vyšší míru sociální opory. Při tomto procesu nezáleží na kvantitě, jde spíše o hloubku vztahů k bližším lidem. Na závěr dodává: *Ten, kdo má druhé lidi rád, kdo je ochoten s nimi navazovat kontakty a být jim nápomocen, ten je též tím, kdo má sám nejvyšší užitek ze sociální opory.* (Křivohlavý, 2009, s. 109)

2.1 Druhy sociální opory

O sociální opoře se předpokládá, že usnadňuje jedinci zvládnutí zátěže, působí nejčastěji pozitivně, ba dokonce protektivně – chrání jedince před působením stresu. Odborníci se domnívají, že nejdelší tradici ve výzkumu sociální opory má právě její typologie a rozlišování jednotlivých druhů sociální opory na základě obsahu. V této kapitole se věnujeme této kategorizaci na základě účinku SO, konečně také rozdílu mezi anticipovanou a získanou sociální oporou.

Druhy sociální opory podle účinku

Kebza (2005) spolu s Křivohlavým (2009) uvádějí tradiční členění dle J. House (1981), který rozlišuje čtyři složky obsahu sociální opory:

1. **Emocionální opora** (poskytování důležitých emocí: lásky, víry, empatie, úcty) – člověk v tísní má možnost popovídat si o svých trápeních, ventilovat své starosti, je mu naznačována upřímná náklonnost a podána pomocná ruka, pokud se propadá do pocitů osamocení, beznaděje apod.
2. **Hodnotící opora** (hodnocení komunikace, jež je relativní pro sebehodnocení) – člověku je projeována úcta a respekt tím, jak je s ním jednáno. Dává jedinci pocit dosažení konsenzu ve vidění problémů, vhodnosti či nevhodnosti jeho chování. Tento druh opory snižuje jedincův pocit, že je mimo normu. Řadí se zde i sdílení nesnází s blízkým člověkem (sharing) a společné břímě některých těžkostí (mutuality).
3. **Informační opora** (zprostředkování informací nebo rad, jež pomáhají vyrovnat se s osobními problémy, kognitivní poučení, řešení problému, naslouchání člověku v

tísni) – umožňuje jedinci získat potřebné informace či služby, což může vést k efektivnějšímu zvládnání úkolů.

4. **Instrumentální opora** (pomáhající chování, praktické druhy pomoci nebo hmotná, materiální pomoc, např. poskytnutí půjčky ve finanční nouzi, pomoc při vaření, zapůjčení rýsovacích potřeb, zajištění dopravy) – jde o konkrétní druh pomoci, pomáhá jedinci řešit situaci věcně, z praktického hlediska, rozšiřuje časový rámec pro jiné aktivity, například relaxaci, posiluje snahy ke zvládnání zátěže. Iniciativa pomoci nevychází od člověka potýkajícího se s těžkostmi, ale od pomáhajícího.

Se zajímavým a komplexnějším členěním se setkáváme v práci Richmana, Rosenfelda a Hardyho (1993). Předkládají osm typů sociální opory podle způsobu provedení:

1. **Opora nasloucháním, vyslechnutím** (listening support) – jedinec vnímá, že ten druhý je ochoten ho vyslechnout, aniž jeho jednání komentuje, posuzuje, kritizuje, aniž mu radí, co by měl dělat.
2. **Emoční opora** (emotional support) – jedinec vnímá, že ten druhý mu poskytuje útěchu, pečuje o něj, což je pro něj znamením, že na něm někomu záleží.
3. **Opora emočním apelem** (emotional challenge support) – jedinec vnímá, že ten druhý ho nabádá, vede k přehodnocení jeho dosavadních pocitů, postojů, hodnot.
4. **Opora stvrzování reality** (reality conformation support) – jedinec vnímá, že ten druhý je mu v něčem podobný, vidí věci obdobným způsobem; pomáhá mu tím, že přitakává jeho pohledu na události, na svět.
5. **Opora spočívající v odborném potvrzení** (technical appreciation support) – jedinec vnímá, že ten druhý příznivě hodnotí jeho úsilí a cení si práce, kterou vykonal.
6. **Opora spočívající v odborném apelu** (technical challenge support) – jedinec vnímá, že ten druhý ho vyzývá, aby změnil svůj způsob uvažování o úkolech, změnil své postupy při provádění určité činnosti; vnímá, že ten druhý ho směřuje jinam, motivuje ho, vede k tvořivosti.
7. **Opora poskytnutím hmotné pomoci** (tangible assistance support) – jedinec vnímá, že ten druhý mu nabízí finanční pomoc, materiální pomoc, dává mu dárek

8. **Opora poskytnutím osobní pomoci** (personal assistance support) – jedinec vnímá, že ten druhý mu poskytuje konkrétní pomoc, určité služby; může jít o organizování a zajištění těch činností, na které sám nestačí. (Mareš, 2005)

Jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, typologie a členění sociální opory je tradiční součástí výzkumů tohoto fenoménu a mnoho odborníků přineslo rozšiřující koncepci sociální opory. Ovšem považujeme za žádoucí zmínit důležité rozlišení, a sice anticipovanou a získanou sociální oporu.

2.2 Anticipovaná a získaná sociální opora

Přesto, že existuje tvrzení o protektivním vlivu sociální opory, výsledky prováděných výzkumů nejsou jednoznačné. Důvodem se zdá, že sociální opora je komplikovaný jev, kdy je nutno od sebe rozlišit několik pojmů, jež se liší časovými charakteristikami i psychologickou povahou.

Anticipovaná neboli **očekávaná** SO je přesvědčení jedince, že blízké osoby jsou připraveny pomoci, objeví-li se taková potřeba. Reprezentuje především reflexi sociálního prostředí. Zastupuje obecný pocit přesvědčení („belief“), že jedinec je ostatními milován, vážen, akceptován a že se o něj zajímají, tedy pomohou mu, když to bude potřebovat. Autoři Schwarzer a Leppin (1991) tento moment označují termínem *sociální začlenění* (social embeddedness). Anticipovaná SO je tedy skutečnost, jak jedinec vnímá své sociální začlenění, přičemž pocit přijetí je důležitým prediktorem očekávané SO. (Kebza, 2005; Krivohlavý, 2009)

Získaná SO představuje takové pomocné činnosti, kterých se jedinci skutečně dostalo. Zatímco anticipovaná sociální opora se zabývá očekáváním jedince ohledně povahy a rozsahu jemu poskytnuté pomoci, získaná SO pracuje s jeho konkrétní zkušeností ve specifické situaci. Přičemž u získané sociální opory nejsou podle některých odborníků vyloučeny ani negativní důsledky. Získaná sociální opora je součástí procesu zvládnání stresu, do kterého je řazena mobilizace, získání a hodnocení obdržené pomoci. Důležité je, že anticipovaná SO se může od získané signifikantně lišit, a to jak ve smyslu přecenění, tak podhodnocení. Aby však byla získaná SO účinná a přinesla pozitivní výsledek, musí vyhovovat potřebám příjemce. To, zda je sociální opora účinnou a funkční v boji vůči stresu, závisí na rozsahu, v jakém je poskytovatel schopný zmírnit

nepříznivou situaci a její dopad na konkrétního jedince, kterému je pomoc distribuovaná. Pokud poskytovaná pomoc pomůže při zvládnání zátěže, pak se předpokládá snížení negativních důsledků stresu na zdraví. (Kebza, 2005; Křivohlavý, 2009)

Mobilizace (aktivizace) sociální opory může být chápána jako strategie zvládnání zátěže či stresující situace. Obratnost v komunikaci a sociálním kontaktu může mít vliv na získání sociální opory. Například jedinec s nižším sebevědomím může mít tendenci k podcenění očekávané úrovně sociální opory. (Kebza, 2005)

2.3 Funkce a význam sociální opory

„Na pouti životem se každý občas potýká s překážkami, které mu brání při dosahování vytyčených cílů, uspokojování niterných tužeb... Hojně množství takového břemene na svých bedrech často nenosíme sami, ale sdílíme jej s našimi blízkými, rodiči, přáteli nebo s učiteli či odbornými pracovníky. V takovém případě mluvíme o sociální opoře.“

(Krpoun, 2012, s. 42)

V přehledových studiích vědeckých odborníků bylo zjištěno, že zdraví je sociálně podmíněno. Postavení člověka ve společenství, to, jakým způsobem pracuje se stresogenními situacemi, má bezesporu vliv na jeho psychiku a zdraví. Vliv sociální opory na zdraví v kontextu medicínsko-psychologickém modelu uvádí mj. i tzv. **Philippsův efekt**. Při dlouhodobém a rozsáhlém pozorování souboru osob bylo zjištěno, že datum úmrtí následovalo až po datu posledních narozenin. V tomto období dochází k intenzivnějším rodinným a přátelským projevům, návštěvy starších osob jsou častější. Poté však následuje oslabení, kdy lidé žijí v relativně největším osamění. Tento fakt je všeobecně interpretovaný jako důsledek příznivého vlivu očekávané sociální opory. (Kebza, 2005; Křivohlavý, 2009)

Vedle toho zmiňujeme americkou studii reprezentující podpůrné účinky sociální sítě na fyzické zdraví. Studie byla provedena ve státě Pensylvánie, vesnici jménem Roseto (**Roseto Effect**). Zde žili obyvatelé převážně italského původu. Tato komunita vykazovala znaky etnické homogenity a disponovala mimořádně intenzivní podpůrnou sociální sítí. Ta byla tvořena nezvykle silnou soudržností napříč generacemi i jednotlivými rodinami. Ve srovnání se sousední vesnicí Bangor a městem Nazareth, kde studie taktéž probíhaly, obyvatelé vykazovali známky zvláště dobrého zdraví (např. téměř o polovinu nižší úmrtnost na srdeční choroby). Koncem 60. a začátkem 70. let však nastal předpokládaný prudký nárůst incidentů

infarktu a celkové zhoršení zdravotního stavu i psychické pohody (well-being). Dřívější sociální chování a intenzivní podpůrná síť se porušila, důvodem byla například převaha intraetnických sňatků. (Egolif, Lasker, Wolf, Portvin, 1992)

Objevily se další studie, které prokázaly vyšší procento úmrtí i lidí s relativně nízkou úrovní těchto intrapersonálních vztahů. Bakal (1992) upozorňuje na významný vztah mezi nízkou sociální oporou a kardiovaskulárním onemocněním. Vedle toho byly prováděny výzkumy popisující souvislost mezi sociální oporou a výskytem deprese. V české populaci měla SO příznivý vliv na projevy deprese u mužů. Nedostatečný přístup ke zdrojům opory přispíval k depresi především u mužů seniorského věku. (Kebza, 2005)

2.4 Odvrácená strana sociální opory

Odborné písemnictví směřuje svou pozornost především na pozitivní stránky sociální opory, kdy se zabývá vztahem mezi proměnnými stres–nemoc. Nyní se však objevují práce, které pojímají tento fenomén v komplexním měřítku a reflektují i negativní vliv SO.

Především ve starší literatuře SO vystupuje soudržně jako prvek přínosný v situacích, kdy člověk potřebuje pomoc. Přičemž pokud se člověk konfrontuje s těžkostmi, v první řadě se namísto pomoci od druhých pokouší nalézt způsoby, jak vše vyřešit vlastními silami. V momentě, kdy žádám o pomoc, musím připustit, že není v mých schopnostech postarat se sám o sebe. Tento fakt s sebou nese pocity zranitelnosti, nesamostatnosti, poničeného sebehodnocení, závislosti, pocity selhání a viny. Podle Kebzy a Šolcové (1999) je zde dostatečně podporující anticipovaná SO, kdy jen samotné vědomí bezpečného zázemí a jistoty motivuje jedince k většímu úsilí zvládnout situaci a zachovat si naději. Přímá praktická pomoc, získaná SO, eliminuje možnosti řešení konfliktů.

Mezi potencionální rizikové faktory je řazeno záporné ladění interpersonálních vztahů a skutečnost, že vztahy mohou být pro jedince jak přínosem, tak ztrátou. V prvním případě lze hovořit o „problematické opoře“, kam patří negativní projevy v komunikaci mezi příjemcem a poskytovatelem SO (nedostatek zájmu o problémy druhého člověka, přetvářka a lhaní v interakci). V druhém případě existuje řada studií potvrzujících negativní dopad interpersonálních interakcí – konflikty, kriticismus, přemrštěné nároky, ale i nadměrná či nedostatečná stimulace. Vedle toho bylo také prokázáno, že mezilidské vztahy vytvářejí prostor pro realizaci manipulace, ať už z pozice autority (moci), či citovým vydíráním mezi příbuznými. Ve výsledku je zde řada stresorů, jimiž mohou být tzv. „dobré mezilidské vztahy“. (Kebza, 2005)

O možných negativních důsledcích SO lze hovořit též v souvislosti s poskytovateli pomoci, pečujícími osobami. Tyto osoby mohou podléhat pocitům frustrace, zatížení a při dlouhodobé péči i syndromu vyhoření. To, že jedinec (příjemce) potřebuje pomoc, může být rovněž doprovázeno negativními reakcemi, a to pokud:

- je forma a obsah pomoci v rozporu s jeho vlastní představou o autonomii,
- pomoc znamená riziko diskreditace, tudíž navozuje pocit bezmoci,
- pomoc neodpovídá potřebám jedince.

U sociální opory je důležité brát na zřetel objektivní a subjektivní dimenzi. Klíčové je odlišovat od sebe to, co je objektivně chápáno jako pomoc danému jedinci, od toho, co osoba v tíživé situaci chápe jako pomoc (perceived social support). (Křivohlavý, 2009)

Křivohlavý (2009) zmiňuje též nedostatek či nepřiměřenost SO v souvislosti s dětmi a dospívajícími. Když se dítěti nedostává náklonnosti ze strany rodičů či jiné pečující osoby (viz teorie připoutání), tedy uspokojivé sociální opory, má tendenci vyhledávat vazby na jiných místech. Může se obracet k jiným osobám, skupinám či k subkulturám, které mu saturují potřebu opory, po které touží.

2.5 Význam socioekonomického statusu

„S množstvím SO, které se nám dostává, silně souvisí další proměnné, jako je věk, výše vzdělání a s ním neodmyslitelně spojená míra socioekonomického statusu. Platí pravidlo, že čím vyšší vzdělání a socioekonomický status, tím bohatší sociální síť.“

(Krpoun, 2012, s. 46)

Při bádání v oblasti působení sociální opory nemůžeme opomenout ani širší sociální kontext zmíněného fenoménu. Tímto faktorem, kterému je třeba v souvislosti s anticipovanou sociální oporou věnovat pozornost, je socioekonomický status (SES).

SES reprezentuje pozici jedince v sociální stratifikaci, která se skládá ze dvou jednotek: třídy a statusu. Třidu reprezentují materiální prostředky, kterými členové společnosti disponují a operují, obecným ukazatelem třídního komponentu je poté úroveň příjmu. Status v sobě nese životní styl, postoje, názory a znalosti, jejichž kvalita i kvantita se u každého jedince různí. Za ukazatele statusu je považována výše vzdělání a druh povolání. V psychologických výzkumech je stěžejní rozlišování tzv. vrozeného a získaného SES. Zatímco první z výše jmenovaných člověk získává bez vlastního přičinění při narození a zaujímá tak předem

stanovenou pozici v rámci SES, u druhého jsou zapotřebí schopnosti, dovednosti a vyvinutí značného úsilí i iniciativy. (Kebza, 2005)

Thoitsová (1995) uvádí výzkum, který prezentuje vztah mezi SES a zdravím, a dochází k závěru, že socioekonomický status je významným salutorem (zdroj pomoci) v boji se stresem. *Například peníze jsou předpokladem k získání nejlepší právní pomoci. Vzdělání rozšiřuje možnosti využití řešících přístupů při kognitivním hodnocení stresogenních situací a při jejich zvládnutí.* (Kebza, 2005, s. 173) Ve studii je též uvedeno, že dlouhodobý chronický stres se v mnohem větším měřítku vyskytuje v nižších sociálních třídách.

V další studii N. Krause a kol. se prokázalo, že jedinci z nižších pozic sociálního žebříčku byli méně spokojeni se sociální oporou. Chudoba s sebou nese značné omezení v přístupu k sociálním zdrojům a současně kumulaci chronických stresujících situací. Osoby rekrutované vyšší společenskou třídou mají lepší přístup ke zdrojům SO a ve stresogenní situaci si poradí lépe. Ovšem tento předpoklad je podložený jen výzkumem realizovaným v rámci seniorské populace. (Kebza, 2005; Šolcová, 2009)

3 ZDROJE SOCIÁLNÍ OPORY U DĚTÍ V OBDOBÍ PUBESCENCE

Hartl (2004, s. 218) definuje ve svém slovníku pubescenci jako *období přeměny z dítěte na biologicky zralého dospělého, schopného reprodukce; k období pohlavního dospívání patří kromě prvních menses a první poluce i kritičnost, kolísání nálad, citů, pocity nejistoty, sebedoceňování; začíná mezi dvanáctým a patnáctým rokem.*

V této kapitole se budeme věnovat problematice specifík vývoje dítěte v období staršího školního věku – pubescence. Samotné vývojové období je v životě velice důležité, jelikož dochází ke komplexní proměně všech složek osobnosti dospívajícího jedince. Dítě reaguje na řadu změn ve svém životě, potýká se s novými výzvami. V rámci vývoje dochází ke změně způsobu myšlení, pubescent se začíná vymaňovat ze závislosti na rodičích, kdy začíná nabývat na významu vrstevnická skupina. Projevují se změny podmíněné biologickým hlediskem, avšak v součinnosti s psychologickými i sociálními faktory. Pokusíme se též charakterizovat nejčastější zdroje sociální opory u dětí. Jelikož je sociální opora odrazem sociálního prostředí jedince, předkládáme deskripci dvou základních socializačních činitelů, tedy úlohu rodinného a školního prostředí (role pedagoga), zmiňujeme též vrstevníky jakožto referenční skupinu dětí na 2. stupni základních škol.

3.1 Pubescence

Tělesné změny jsou významným mezníkem dospívání. Přímo bývá doprovázeno i změnou chování lidí z okolí, s nimiž je dítě v kontaktu. Reakce mohou být různorodé podle toho, jaké asociace tato transformace navozuje. Sociální reakce se tak promítá do identity pubescenta a zcela logicky i do sebehodnocení. Negativní projevy se mohou projektovat do nízkého sebevědomí. (Vágnerová, 2000)

Tělesné a psychické dospívání nemusí probíhat ve stejném tempu. V případě rychlejšího tělesného zrání jedince nemusí být jeho infantilní duševní prožívání vždy připraveno tuto skutečnost přijatelně zvládnout. Obecně lze konstatovat, že ranější dospívání chlapců není tak zatěžující, jako je tomu u opačného pohlaví. Sekundární pohlavní znaky u děvčat jsou nápadnější a považují se za signál významnějších změn. Sociální odezva na předčasné dospívání se může též rodově lišit. Zatímco u dívek mohou vystupovat až v charakteru odchylky (př. mentální anorexie), chlapci brzy dospívající častěji přijímají vedoucí roli v kolektivu a jsou populární. V opačném případě je slabému a tělesně nevypělému chlapci udělen nízký sociální status, tím se stává objektem agresivního chování silnějších a vyspělejších vrstevníků. (Vágnerová, 2000)

V tomto období narůstá také subjektivní význam zevnějšku, který se projevuje vyšším zaměřením na vlastní tělo, oblečení i celkovou úpravu vzhledu. Tělesná atraktivita nese vlastní sociální hodnotu. Atraktivní dospívající získávají lepší sociální status, bývají snáze akceptováni vrstevnickou skupinou. Nepovažuje-li se jedinec za dostatečně tělesně přitažlivého, objevuje se snaha o kompenzaci. Stává se to tak motivem pro hledání jiné cesty seberealizace. (Vágnerová, 2012)

Dívky se častěji srovnávají se současným ideálem krásy, např. modelkami. Problémem je však fakt, že většina dívek takovou postavu nemá. Mužský ideál krásy není tak závazný, jelikož vzezření průměrného dospívajícího chlapce se od něj nijak nápadně neliší. *Sociokulturní stereotypy kladou větší důraz na ženskou krásu než na mužskou. To je také důvod, proč se dívky svým vzhledem trápí víc.* (Vágnerová, 2000)

Tělesné změny jsou podmíněny změnou hormonálních funkcí. Proto je tělesná transformace doprovázena kolísáním emoční stability a tendencí reagovat na běžné skutečnosti přecitlivěle. Spolu se zvýšením nejistoty stoupají i pocity podráždění a vnitřního napětí. I pro samotné dítě může být tento stav nepříjemný. Emoční reakce pubescenta jsou mnohem nápadnější než v předešlém stupni vývoje a zdají se být ve vztahu k podnětům nepřiměřené.

Změna emočního vnímání a prožívání se pro okolí jeví jako větší impulzivita a nedostatek sebeovládání. Dalším typickým rysem v období dospívání je zvýšená uzavřenost a jistá nechuť projevovat pocity ve svém okolí. Tento fakt přímo koresponduje s výkyvy v sebehodnocení. Pro většinu rodičů je tak známá pubertální vztahovačnost a urážlivost jen projevem nejistoty. Chování ostatních lidí jedinci poskytuje jakousi zpětnou vazbu, která nemusí být vždy pozitivní, nabývá kritického obsahu a vede k negativnímu sebehodnocení pubescenta. Vágnerová (2000) uvádí, že celková nejistota pak ústí do různých obranných strategií:

- a) **Tzv. mechanismus kyvadla** – dospívající již dosáhl nějaké zralejší úrovně, ale stále se v jistých okamžicích krátkodobě vrací do nižší vývojové fáze. To mu dává možnost relaxace a chvilkového pocitu jistoty. Přičemž se tak děje v době, kdy se nová varianta nezafixovala v dostatečné míře. Jestliže je jedinec vystaven větší zátěži, pak je jedním z možných obranných mechanismů regrese (návrat do nižšího vývojového stadia). Tento stav trvá tak dlouho, jak pubescent vzhledem ke své zralosti potřebuje.

- b) **Únik do fantazie** je další častou variantou, jak se jedinec odpoutává od reality. Vytváří si tak prostor, kde může bezpečně experimentovat, prožívat různé role a situace, které by reálně nebylo možné uskutečnit. Tato aktivita je též přínosná jako nácvik na budoucí rozvoj nových složek identity.

Základní psychické potřeby jako pocit bezpečí a jistoty jsou v tomto období nabourávány, jelikož se objevuje nová dimenze: anticipace budoucnosti. Může být vnímána pozitivně, nebo naopak přináší pocit nejistoty a ohrožení. Pouhé uvědomění mnoha možností rozbíjí poněkud rigidní a infantilní pocit jistoty. Nastupuje zde úsilí získat novou jistotu, s tím je spojena i potřeba rozvoje nové identity. Právě Erikson (1964) chápe období dospívání jako fázi hledání se a rozvoje vlastní identity. Do této doby pro dítě hrála primární úlohu dospělá autorita, která definovala jeho osobu. Charakteristickým rysem pro pubescenta je projev hlubšího úsilí o sebepoznání. Zároveň přesahuje aktuální mantinely sebepojetí a projevuje snahu o budoucí sebevymezení. (Vágnerová, 2000)

Pubescent odmítá dětskou identitu. Ale nezávisle na této skutečnosti se mnohé složky jeho dosavadní identity mění (začíná vypadat jinak, jeho prožitky a pocity jsou jiné, odlišně uvažuje apod.). To vše probíhá zcela přirozeně, nezávisle na jeho vůli. Změny musí být zpracovány na kognitivní i emocionální úrovni a jedinec vynakládá úsilí, aby se s proměnami vyrovnal. Úspěšné zvládnutí tohoto stadia dovede dospívajícího k pocitu vnitřní jednoty. (Collinová, Benson, Ginsburgová, Grandová, Lazyanová, Weeks, 2014)

Vágnerová (2000) označila dospívání za důležitý sociální mezník, který určuje změnu postavení ve společnosti jedince. Jedná se o ukončení školní docházky a volbu budoucího povolání. Volba profesní dráhy určuje další směr v životě pubescenta, i když v jeho životě zatím nehraje příliš zásadní roli.

Toto období je spojeno zejména s rozvojem rozumových schopností a nových kompetencí. Tak jak na jedince útočí nové sociální vlivy, mění se i názor na druhé. S tím souvisí také typické odmítání autorit. Dítě se již neztotožňuje s rolí podřízeného, není ochotné akceptovat názory a rozhodnutí dospělých, jelikož je schopné uvažovat i o jiných možnostech, a tak je hledá. Komunikace s dospělými je charakteristická vzájemným nedorozuměním a zvýšeným výskytem konfliktů. *Dohadování s autoritou a demonstrace jejího vlastního odmítání je typickým znakem puberty. Pubescent ovšem neútočí na autoritu, aby ji zlikvidoval, ale aby se jí stal sám.* (Vágnerová, 2000) Jedinec si tímto získává pocit jistoty, skrytý však není o nic víc kritický sám k sobě. Důvodem je uchovat si sebejistotu a sebeúctu navenek. Proto není možné přiznat vlastní nedostatky a pocity ohrožení. (Vágnerová, 2012)

Tak jak se formuje pubescentův vztah k rodiči, mění se i vztah ke škole a k učiteli. Snaha o osamostatnění vede k preferenci jiných sociálních skupin, než je rodina. Hlavním zdrojem opory se stávají vrstevníci, kteří prožívají podobné problémy jako on. Odlišný vztah k výše zmíněným sociálním skupinám rozpracovává Vágnerová (2000):

- **Rodina** – rodiče ztrácejí výsadní postavení, emancipace od rodiny nevede k přerušení vazby, pocit bezpečí se přesouvá do symbolické roviny vědomí jedince.
- **Škola** – pro jedince je důležitá v záležitostech přípravy na budoucí povolání, úspěch přestává být cílem a mění se v prostředek.
- **Vrstevnická skupina** – role, kterou získá dospívající v rámci vrstevnických kontaktů, je zcela klíčová pro jeho identitu. Vrstevnická skupina plní referenční význam sloužící jako kanál pro porovnávání si zkušeností. Je to sdílený prostor s vlastními pravidly a normami snažící se zcela demonstrativně odlišit od světa dospělých.

3.2 Rodina jako základní vztahová síť

Rodina je dle Satirové (2007) definována jako sociální skupina tvořená dospělými jedinci obou pohlaví, z nichž dva (partneři) žijí pod jednou střechou a udržují sociálně akceptovatelný sexuální vztah. Součástí rodiny jsou též děti zplozené či přijaté dospělými partnery.

Rodina má několik základních funkcí:

1. Sexuální – pohlavní uspokojení dospělých jedinců
2. Reprodukční – zachování populace prostřednictvím biologické reprodukce
3. Ekonomická – dělba práce mezi rodiči podle pohlaví a potřeb, také mezi rodiči a dětmi podle pohlaví a věku dítěte
4. Sociální – udržování vazeb mezi generacemi, tak aby docházelo k utužování vztahů a funkcí (péče potomků o stárnoucí rodiče)
5. Kulturní – přenos kulturních vzorců z rodičů na dítě (sociálně přijatelné chování, komunikační dovednosti, emoční reaktivita, osvojení dovedností k fungování v intimním prostředí)
6. Důležitým úkolem rodiny je rozlišit moment, kdy jedinec dospěl a je schopen zastávat roli dospělého. (Satirová, 2007)

Rodina je tak prvním a klíčovým typem společenství, se kterým se dítě ve svém životě setkává. V tomto prostoru nejen navazuje první vazby, ale učí se mnohým vnějším sociálním rolím. Lze rozlišovat užší rodinu (rodiče a děti) a širší rodinu prvního a druhého stupně. Pro dítě je důležitá fungující rodina, nebo alespoň jedna z rodičovských postav, která dítě respektuje a věnuje mu emoční i instrumentální oporu. Stálá přítomnost citově angažovaného rodiče je předpokladem zdravého psychického i fyzického vývoje dítěte. V současnosti se potýkáme s poklesem významu širší rodiny. To s sebou přináší i zmírnění tlaků na dítě směrem k sociální konformitě. Hovoříme-li o rodině, je nutné zmínit, že tradiční nukleární rodina (otec, matka a děti) již není pro naši společnost normou. Stále častěji se setkáváme s rodičem žijícím s dítětem bez partnera či s partnerem, který není biologickým rodičem dítěte. Rodina ovšem není autonomní společenskou institucí. Schopnost rodiny vychovávat děti a vyrovnávat se s těžkostmi je závislá na **sociální síti rodiny**. Stejně jako pro jednotlivce, i pro rodinu platí, že duševní a tělesný stav všech členů je závislý na sociálních vazbách a interakcích mezi členy širší rodiny. (Fontana, 1997; Matoušek, 1997; Šolcová, 2009)

Dítě od rodičů získává pocit bezpečí, cítí se chráněno. Kromě toho by ale mělo mít pocit, že mu rodiče rozumí a projevují dostatečný zájem o jeho vzdělání. Nejen že tento zájem má pozitivní dopad na dobrý školní prospěch, ale vypovídá také o tom, jaký význam přisuzují rodiče svému dítěti jako osobě. Avšak i protektivní vliv rodiny má svá negativa. Vanderbiltová-Adrianceová a Shaw ve své práci hovoří o tom, že pozitivní vztah dítě–rodič může být prebit nepřiznivým sociálním prostředím (kriminalita, návykové látky, násilí). Rodina tak může plnit protektivní funkci jen při minimální koncentraci sociálních rizik. (Fontana, 1997; Šolcová, 2009)

Pro dospívající dítě zůstávají vztahy a vazby v rodině stále silným faktorem socializace. Dříve bylo období puberty pro mnohé autory chápáno jako konfliktní ve vztahu rodič–dítě a tento konflikt považovaný za žádoucí a nutný pro zdravý vývoj jedince. Jelikož problémy v komunikaci se ukázaly být spojeny s projevy rizikového chování. Naproti tomu absence takového chování znamenala úbytek konfliktů mezi rodičem a dítětem. Přestože je období puberty provázeno emoční nestabilitou jedinců a konflikty jsou běžné, řada studií popisuje, že dítě je svou hodnotovou orientací blíže svým rodičům než vrstevníkům a rodiče vnímá jako skutečně důležité osoby. Shrneme-li to, pak kvalita vztahu dítě–rodič přímo souvisí i s kvalitou vztahu dítě–vrstevník. Přílišná kontrola ze strany rodičů přináší potřebu

vyhledávat a tvořit aliance proti rodičům. Počet kontaktů s vrstevníky roste, avšak kvalita těchto vztahů se nijak nemění. (Macek, 2003)

Závěrem této podkapitoly chceme zdůraznit, že různé rodiny mohou dítěti poskytovat velmi rozdílné zdroje sociální opory a reprezentovat odlišné způsoby, jakými si pro sebe sociální oporu vymezují.

3.3 Školní prostředí

„Školní prostředí má nesporně nezanedbatelný vliv na sebepojetí žáka. Uvážíme-li větší vnímavost dětí a adolescentů, může škola výrazným způsobem ovlivnit další vývoj každého jedince, a to často ve větší míře, než jsme si doposud byli ochotni připustit.“

(Sedláčková, 2009)

Škola představuje svým každodenním působením jeden z hlavních zdrojů sociální opory u dětí. Prvními vzory pro děti bývají rodiče, ale postupným vývojem tuto roli mohou zastávat i učitelé a spolužáci či starší kamarádi. Školní prostředí či vyučování probíhá prostřednictvím sociálních interakcí mezi učitelem a žáky, děti interagují i mezi sebou. Škola tak vytváří vlastní společenskou jednotku, uvnitř které funguje zvláštní síť sociálních vztahů a sociálních postojů, které mohou formovat i postavení jednotlivců v rámci skupiny.

Podle Coxové (2004) škola poskytuje:

- stabilitu (pravidla, uspořádání vztahů),
- soudržnost (respekt dítěte, dobré klima třídy),
- stimulující a podporující prostředí,
- dospělé, kteří projevují zájem o dítě, akceptují ho a poskytují vzor hodný následování,
- sociální kontakty,
- pocit přináležení,
- prostor pro osobní rozvoj.

Dítě ve škole zažívá tíživé situace a v tomto momentu má svůj význam sociální opora. Přichází ze strany učitele jakožto pečující osoby, který též projevuje zájem o dobré výsledky dítěte. Jedinec ve školním prostředí rovněž zažívá pocit přináležitosti k sociální skupině, může komparovat své sociální chování s vrstevníky a dostává příležitost přispět ostatním,

což vyvolává pocit užitečnosti a sebeuplatnění. Všechny výše zmíněné skutečnosti jsou významnými protektivními faktory totožnými s těmi, které zastává rodina, a jsou předpokladem k tomu, aby mohlo dojít k procesu sociální opory. (Fontana, 1997; Šolcová, 2009)

3.4 Vrstevnická skupina

S počátkem dospívání vrstevnické vztahy zastávají zcela zásadní funkci a plní tak nezastupitelný typ vztahu. Svými specifiky se oddělují od kamarádkých vztahů i rodinných vazeb. Pojem vrstevnická skupina je označení pro členy v přibližně stejném věku, narozené za stejných historických podmínek, tzn. že jejich duševní, fyzický, kulturní i sociální vývoj probíhá v kontextu stejných událostí. Mnozí autoři považují potřebu dítěte vyhledávat vrstevnické kontakty za nejvýznamnější ve školním věku. (Sedláčková, 2009, Vágnerová, 2000)

Vrstevníci plní funkci komunikační a interakční platformy, kde mohou jedinci získávat různé zkušenosti, důležité pro další rozvoj hlubokého přátelství a intimních vztahů. Každé dítě chce být skupinou akceptováno, ale vztahy ve vrstevnických skupinách se prudce mění a střídají se pozice soupeře a spoluhráče. Skupina vrstevníků vyžaduje od svých členů konformitu s výsledným pocitem jistoty, sounáležitosti a prestiže. Tento pocit probíhá jak na úrovni vědomé, tak nevědomé a členové skupiny spolu sdílejí stejnou zkušenost, totožnou životní pozici, problémy i pocity nejasnosti a nejistoty. Vrstevnický nátlak často vystupuje s pozitivní či negativní tendencí, v podobě tlaku na solidaritu s ostatními i šikanování slabších obětí. (Macek, 2003; Sedláčková, 2009)

Charakter vrstevnických vztahů v průběhu období staršího školního věku i rané adolescence prochází různými fázemi. Nejprve můžeme pozorovat vznik malé skupiny-party. Skupina je neformálního charakteru, pohlavně homogenní nebo smíšená a v rámci ní se odehrává především každodenní komunikace. Obvykle v čele party stojí vůdčí osobnost a jednotlivé skupiny jsou ve větší míře vzájemně izolované. V dalším stadiu dochází k formování větších skupin, které jsou charakteristické již prvními heterosexuálními partnerskými vztahy. Tyto vztahy jsou právě základem pro vznik nových malých heterosexuálních skupin. V poslední fázi se velké skupiny rozpadají a malé skupiny utužují hlubší přátelství. Vrstevnické skupiny dospívajících poskytují svým členům sociální status a pocit vlastní hodnoty. Kamarádi mohou získat informace, navzájem otestovat své sociální kompetence a hodnoty. V případě,

že se jedinec nezařadí do žádné vrstevnické skupiny, může tento fakt pociťovat jako sociální stigma. (Macek, 2003)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PPROBLÉM

Pojem sociální opora je relativně nový a v odborné literatuře, zejména v té české, figuruje velmi málo a krátkou dobu. Téma sociální opory, s tím související fenomén sociální sítě, životní spokojenosti i protektivních faktorů nabývá stále na významu a dostává se do popředí realizovaných výzkumů a odborných prací. Poté co se nový pojem zařadil do odborné literatury, začal plnit zcela zásadní funkci ve výzkumných pracích, a to v sociálním kontextu zdraví, nemoci a individuálnímu zvládnání zátěže. Podobně bychom mohli pojem zařadit také do literatury pedagogické, sociologické, především pak psychologické. V domácí literatuře se tématu sociální opory věnují Šolcová; Kebza 1999, Krivohlavý 1999 a 2001, Mareš et al. 2001.

Co však vyplývá z výše zmíněných odborných textů, je fakt, že obsah a rozsah vymezení pojmu je velice nestabilní a nekomplexní. Autoři pracují spíše s intuitivním výkladem. Chybí exaktní vysvětlení, proto se objevují v novodobé výzkumy snažící se urovnat různé definice (Hubceyová, 1998). Zásadním problémem je, že existuje hned několik teoretických přístupů ke zkoumání sociální opory. Ovšem neexistuje názor, kolik přístupů doopravdy je.

Lze se setkat s tříděním do dvou přístupů např. ve výzkumu Šolcové a Kebzy (1999) se hovoří o sociologických a psychologicko-medicínských aspektech. Burlison (1994) ovšem přichází se třemi samostatnými přístupy, podle toho, zda se klade důraz na aspekty sociologické, psychologické, komunikační – interakční. Výzkum Mareše (2001) rozlišuje pět relativně samostatných přístupů, ve kterých je akcent položen: na strategie zvládnání zátěže jedince a pomoc druhých při jeho zvládnání zátěže, jedincovi subjektivní interpretace distresu, hodnocení závažnosti stresoru a svých zvládacích kapacit a podle toho hledání sociální opory, sociální kognici, mentální reprezentaci sociální opory, symbolický interakcionalismus, a to včetně sociálních sítí a sociálních rolí, osobnostních zvláštností angažovaných osob a jejich mezilidské vztahy při poskytování a přijímání sociální opory (Lakey; Cohen, 2000, Mareš 2001).

Po formální stránce by měla definice sociální opory podle J. Hupceyové obsahovat alespoň čtyři atributy: zdroj sociální opory, příjemcovu vnímání poskytnuté opory, předpokládaný pozitivní výsledek sociální opory, vztah mezi poskytovatelem a příjemcem sociální opory. Mareš (2001) rozlišuje a analyzuje pět atributů sociální opory. Praktickou definici předkládá J. Krivohlavý (1999), který říká, že sociální opora je pomoc poskytována druhými lidmi danému člověku nacházejícímu se v zátěžové situaci. Pomoc může být poskytována rodinou,

někým blízkým anebo profesionály (odborníky z řad učitelů, psychologů, lékařů, teologů). Pomoc vychází ze strany jednotlivců, skupin i celých společenství.

Pro nás jsou v tomto výzkumu cílovou skupinou žáci na základní škole. Protože je v současnosti věnována zvýšená pozornost dětem a dospívajícím, u kterých je nebezpečný rozvoj rizikového chování, je žádoucí empiricky ověřit na vzorku českých žáků, jak vnímají sociální oporu. Ta může být významným faktorem při zvládnání takových životních situací. Navíc diagnostika sociální opory je podrobně zmapovaná u dospělé populace, chybí ovšem výzkumy u dětí a dospívajících (Mareš, 2001). V souvislosti s našim výzkumem nás zajímá, jak je sociální opora vnímána u žáků na 2. stupni základních škol, zdroje jedincovi sociální opory. Nutno podotknout, že vnímanou sociální oporou rozumíme, že jedinec v zátěžové situaci je schopen postřehnout pouze část sociální opory, kterou vnímá subjektivně, a hodnotí, co mu pomáhá, nepomáhá nebo zcela postrádá. Ve naší práci se tedy budeme věnovat deskripci vnímané sociální opory u žáků 2. stupně základních škol.

Na základě zkoumané problematiky jsme stanovili výzkumné otázky, pomocí kterých budou naplněny výzkumné cíle.

VO 1 Kdo je nejčastějším zdrojem sociální opory u žáků 2. stupně základních škol?

VO 2 Jakému zdroji sociální opory přiřkládají žáci 2. stupně základních škol největší důležitost?

Operacionalizace pojmů:

- Vnímaná míra SO – získané skóre ve frekvenci SO dotazníku CASS
- Důležitost SO – získané skóre v důležitosti SO dotazníku CASS

VO 4 Existují rozdíly ve vnímání sociální opory od spolužáků mezi jednotlivými ročníky?

H2: Předpokládáme, že existují rozdíly ve vnímání sociální opory od spolužáků mezi jednotlivými ročníky.

VO 5 Existuje vztah mezi vnímanou sociální opory ze strany rodičů a jejich socioekonomickým statusem?

H4: Předpokládáme, že existuje statisticky významný vztah mezi socioekonomickým statusem rodičů a mírou vnímané sociální opory.

4.1 Výzkumné cíle

Hlavním výzkumným cílem této práce je provést deskripci sociální opory u žáků 2. stupně základních škol. Dílčím cílem je provést analýzu subjektivního vnímání sociální opory u žáků, zda existuje prokazatelný rozdíl ve vnímání sociální opory u chlapců a dívek. Pokusíme se také identifikovat, zda existuje statisticky významný rozdíl ve vnímání sociální opory od spolužáků v rámci jednotlivých ročníků 2. stupně základních škol. V neposlední řadě se pokusíme odpovědět na otázku, jakým způsobem se promítá socioekonomický status do míry poskytované sociální opory a jaké faktory dále sociální oporu ovlivňují. Na základě informací z dotazníkového šetření bude provedena analýza údajů.

4.2 Pojetí výzkumu

Vzhledem k výzkumnému problému jsme zvolili kvantitativní metodu šetření. Pokud hovoříme o kvantitativním výzkumu v pedagogice, Chráska (2016) jej vymezuje jako záměrnou a systematickou činnost, při které se empirickými metodami zkoumají (ověřují, verifikují, testují) hypotézy o vztazích mezi pedagogickými jevy.

4.3 Výzkumný soubor

Základním výzkumným souborem jsou žáci 2. stupně základních škol, církevních základních škol, dětských domovů se školou, víceletých gymnázií i soukromých základních škol ve Zlínském kraji. Ve školním roce 2021/2022 bylo ve Zlínském kraji zapsaných celkem 28 459 žáků 2. stupně základních škol.

V rámci výzkumného šetření jsme oslovili školy, které byly vylosovány na základě náhodného výběru. Usilovali jsme o to, aby ve výběru byly zastoupeny školy zřizované krajem, církví, soukromým subjektem i obcí. Přičemž jsme sestavili seznam základních škol ve Zlínském kraji, který vychází z údajů rejstříku škol a školských zařízení v České republice (MŠMT). Vylosovali jsme pomocí tabulky náhodných čísel 20 základních škol, které byly následně osloveny k účasti ve výzkumu. Vzhledem k nedostatečné iniciativě oslovených škol jsme později přistoupili k metodě dostupného výběru a oslovili základní školy z našeho blízkého okolí. Výzkumu se zúčastnilo celkem 180 respondentů, přičemž jsme 9 dotazníků byly nuceni vyřadit kvůli nesprávnému vyplnění.

Výzkumný vzorek obsahoval celkem 171(100 %) žáků 2. stupně základních škol ve věku od 12 do 15 let, z toho je 90 dívek (52,6 %) a 81 chlapců (47,4 %).

Tabulka 2 Rozložení pohlaví výzkumného vzorku.

Žáci 2. stupně ZŠ	Četnost	Relativní četnost
Chlapci	81	52,6 %
Dívky	90	47,4 %
Celkem	171	100 %

Tabulka 3 Počet žáků v jednotlivých ročnících.

Ročníky	Četnost	Relativní četnost
6. třída	26	15,2 %
7. třída	21	12,3 %
8. třída	86	50,3 %
9. třída	38	22,2 %
Celkem	171	100 %

4.4 Výzkumný nástroj

S přihlédnutím na výzkumné otázky i téma výzkumného problému jsme využili pro šetření dotazník. Jedná se o standardizovaný diagnostický nástroj. Dotazník má 60 číslovaných položek. Každá položka je hodnocena ze dvou hledisek, a to dle četnosti a důležitosti. Četnost sociální opory je hodnocena na šestistupňové stupnici od 1 (nikdy) až po 6 (vždy). Důležitost vnímané sociální opory je posuzována na třístupňové škále od 1 (není důležité) až po 3 (velmi důležité). Posledních pět položek zkoumá socioekonomický status rodin žáků. Dotazníky byly osobně doručeny do škol a prostřednictvím ředitele školy rozdány v jednotlivých třídách. Respondentům byl v úvodu dotazníku sdělen cíl výzkumného šetření a také byli informováni o anonymitě. Vyplnění dotazníku vyžadovalo cca 20-30 minut času.

Dotazník použitý pro tento výzkum byl vytvořen ze dvou standardizovaných dotazníků. **Dotazník sociální opory u dětí a dospívajících** je diagnostický nástroj zkoumající anticipovanou a vnímanou sociální oporu – původní název **CASS** – Child and Adolescent Social Support Scale. Pro určování SES rodin žáků byla použita škála „**Family Affluence**

			9. odmění mě, když něco udělám dobře										
			10. pomáhají mi, abych mohl dělat to, co mě baví										
			11. udělají si čas, aby mi pomohli s rozhodováním										
			12. dávají mi mnoho věcí, které potřebuji										

Žák je žádán, aby si přečetl výrok a posoudil je ze dvou hledisek: 1. jak **často** pociťuje takovou oporu, 2. jak je pro něj **důležitá, významná** vnímaná sociální opora. Četnost výskytu sociální opory je posuzována na šestistupňové stupnici od 1 (nikdy) až po 6 (vždy). Důležitost vnímané sociální opory je posuzována na třístupňové škále od 1 (není důležité) až po 3 (velmi důležité).

Dříve než žáci začali vyplňovat samotný dotazník bylo důležité, aby poskytli faktografické grafické údaje a vyplnili identifikační otázky uvedené v záhlaví dotazníku. Na začátku jsou taktéž uvedeny pokyny, jak dotazník vyplňovat a praktická ukázka, jak správně na otázky frekvence a důležitosti sociální opory odpovídat.

Vyhodnocování dotazníku probíhalo hodnocením jednotlivých subškál, do kterých je standardizovaný dotazník rozdělen. Vždy jsme sčítali zvlášť hodnoty pro četnost výskytu a zvlášť pro důležitost vnímané sociální opory. Sečtením získaných údajů jsme dostali poté celkovou žákem vnímanou sociální oporu. Variační rozpětí jednotlivých hodnot v subškálách se pohybuje v dimenzi frekvence od 12-72, v dimenzi důležitosti poté od 12-36 (Ježek, Mareš, 2005).

Druhá část dotazníku otázky od položky 61 po 66 je převzatý standardizovaný dotazník HBSC (Sigmund E., Voráčová J., Vokáčová J., Hobza V. JR., Baďura P., Sigmundová D., 2017), který posuzuje socioekonomický status (SES) rodin žáků. V rámci HBSC studie (Health Behavior in School-aged Children, 2002,2006,2010,2014) byla vyvinuta škála „Family Affluence Scale“ mapující materiální bohatství rodin. SES je stanovován z šesti položek: a) počet vlastněných aut pro rodinné účely (žádné=0, jedno=1, dvě a více= 3), b) počet počítačů v domácnosti (žádný=0, jeden=1, dva=2, tři a více=3), c) počet dovolených v uplynulém roce¹ (žádná=0, jedna=1, dvě=2, tři a více=3), d) vlastní pokoj pro žáka²

¹ Tato položka upravena z důvodu epidemie COVID-19 – původní znění: c) počet zahraničních dovolených v uplynulém roce

² Tato položka upravena z důvodu věku respondentů – původní znění d) vlastní pokoj pro adolescenta

(žádný=0, jeden=1), e) vlastnictví myčky na nádobí (žádná=0, jedna=2), f) počet koupelen v domácnosti (žádná=0, jedna=1, dvě=2, tři a více=3). Následně byly za účelem trendových analýz stanoveny tři kategorie SES rodin ze souhrnného skóre odpovědí takto: nízký SES = 0-6 bodů, střední SES= 7-9 bodů, vysoký SES = 10-13 bodů. Škála rodinného bohatství nabízí vhodné informace o majetkovém postavení rodin žáků s uspokojivou vnitřní konzistencí. Cronbachovo číslo alfa je pro šest hodnocených položek 0,58. Při opakovaném přetestování vykazuje stále vysokou validitu ($r_s = 0,48-0,51$; $p < 0,001$) a reliabilitu ($ICC > 0,75$) (Liu Y, Wang M, Villberg J, et al., 2012).

Tabulka 5 Položky v dotazníku k socioekonomickému statusu rodin žáků.

Otázka	Tvrzení	Odpověď
61.	Počet vlastněných aut pro rodinné účely	☐ Žádné ☐ Jedno ☐ Dvě a více
62.	Počet počítačů v domácnosti	☐ Žádný ☐ Jeden ☐ Dva ☐ Tři a více
63.	Počet dovolených v uplynulém roce	☐ Žádná ☐ Jedna ☐ Dvě ☐ Tři a více
63.	Počet dovolených v uplynulém roce	☐ Žádná ☐ Jedna ☐ Dvě ☐ Tři a více
64.	Vlastní pokoj pro žáka	☐ Žádný ☐ Jeden
65.	Vlastnictví myčky na nádobí	☐ Žádná ☐ Jedna
66.	Počet koupelen v domácnosti	☐ Žádná ☐ Jedna ☐ Dvě ☐ Tři a více

Kompletní dotazník, který jsme použili pro tento výzkum je v příloze P I Dotazník.

4.5 Metoda získávání dat

Jak již bylo popsáno výše jako metodu pro získání dat jsme zvolili dotazníkové šetření. Dotazník je složen ze dvou standardizovaných dotazníků. Byl distribuován osobně v jednotlivých základních školách. Základní školy jsme oslovili prostřednictvím elektronické komunikace v měsíci únoru 2022, přiložili jsme dotazník s instrukcemi.

Následně jsme si sjednali s vedením školy osobní schůzku, kde jsme sdělili naše požadavky a pokyny pro vyplnění. Poté již žáci vyplňovali dotazník ve svých kmenových třídách v rámci výuky. V konečné fázi nám byly vráceny vyplněné dotazníky.

4.6 Metody analýzy dat

Data získaná z dotazníku jsme převedli do tabulky v MS Excel, pro výpočty, grafy a tabulky jsme použili statistický program Statistica Base.

Nejprve byla použita deskriptivní statistika. Ferjenčík (2010) uvádí, že se jedná o systematické uspořádání sebraných údajů. Sesbíraná data ale neposkytnou komplexní obraz zkoumaného jevu, a tak bylo nutné data dále strukturovat. Sebrané údaje jsme přepsali do datové matice v programu MS Excel a následně analyzovali v programu Statistica Base. Zde jsme porovnali jednotlivé odpovědi například z demografických hledisek. Označení odpovědí je následující:

Pohlaví – 1 (chlapci), 2 (dívky)

Třída – 9 (devátá), 8 (osmá), 7 (sedmá), 6 (šestá)

Socioekonomický status – 10-15 (vysoký SES), 7-9 (střední SES), 0-6 (nízký SES)

Jednotlivé skóre (hodnoty) pro četnost výskytu a důležitost vnímané sociální opory bylo zaznamenáno taktéž do datové tabulky v programu Excel.

Ve statistice počítáme se součtem odpovědí v jednotlivých subškálách (rodiče, učitelé, spolužáci, kamarádi, lidé ve škole). A to ze dvou hledisek – **jak často** a **jak důležité**. To znamená, že získáme deset čísel, které vznikly součtem všech dvanácti položek v daných subškálách a s nimi dále pracujeme.

Pro analýzu získaných dat jsme se rozhodli použít U – test, jelikož nebyla splněna podmínka homogenity rozptylů nemohl být použit parametrický T – test. Pomocí U-testu je možné rozhodnout, zda jsou mezi dvěma skupinami naměřených hodnot statisticky významné rozdíly. Pro srovnání vnímané sociální opory mezi jednotlivými ročníky jsme použili analýzu rozptylu (ANOVA), která odpovídá na otázku, zda mezi několika zjištěnými průměry naměřených dat existují významné rozdíly. Při srovnávání vztahu mezi socioekonomickým statutem a mírou sociální opory ze strany rodičů jsme použili Personův koeficient korelace.

Všechny výsledky výzkumu jsou graficky znázorněny ve formě grafů nebo tabulek ze statistického programu Statistica Base a podrobně popsány.

5 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Při zpracovávání údajů jsme nejprve zaznamenali do datové tabulky v programu Microsoft Excel a poté jsme s nimi pracovali v programu Statistica Base.

Výzkumná otázka č. 1: **Kdo je nejčastějším zdrojem sociální opory u žáků 2. stupně základních škol?**

Tabulka 6 Frekvence vnímané sociální opory.

Proměnná	Pohlaví	N	M-průměr	Sm. Odch.
Moji rodiče	Chlapci	81	51,56	9,676
	Dívky	90	48,92	12,055
Moji učitelé	Chlapci	81	44,80	10,893
	Dívky	90	43,23	10,546
Můj kamarád	Chlapci	81	47,77	13,317
	Dívky	90	54,93	10,537
Moji spolužáci	Chlapci	81	40,16	11,432
	Dívky	90	41,02	12,614
Lidé ve škole	Chlapci	81	33,20	61414,673
	Dívky	90	32,02	13,862

Pomocí U – testu jsme zjišťovali, kdo je nejčastějším zdrojem sociální opory u dětí na 2. stupni základních škol. Sledovali jsme, zda jsou rozdíly mezi jednotlivými subškálami (rodiče, učitelé, kamarádi, spolužáci, lidé ve škole) statisticky významné. V tabulce výše jsme vyčíslili průměrné hodnoty zvolených odpovědí v jednotlivých subškálách frekvence výskytu sociální opory. Jednotlivé subškály: Moji rodiče, Moji učitelé, Můj kamarád, Moji spolužáci, Lidé ve škole. Hodnoty průměru (M) mohou nabývat hodnot 12-72, kdy čím bližší je toto číslo hodnotě 72, tím vyšší je průměrná míra frekvence vnímané sociální opory poskytovaná danou osobou. Co se týče četnosti výskytu sociální opory můžeme říci, že nejvyšší průměrné hodnoty se vyskytují v oblasti Moji rodiče ($M_{CH}= 51,56$; $SD_{CH}= 9,67$; $M_D=48,92$; $SD_D= 12,0556$) a Můj kamarád ($M_{CH}= 47,77$; $SD_{CH}= 13,317$; $M_D=54,93$; $SD_D= 10,537$), od těchto osob tedy žáci pocítují sociální oporu nejčastěji. Z jednotlivých odpovědí jsme také zjistili, že nízkým skóre byla žáky hodnocena subškála Lidé ve škole.

Obdobně jsme postupovali i při zodpovězení druhé výzkumné otázky.

Výzkumná otázka č. 2: **Jakému zdroji sociální opory přiřkládají žáci 2. stupně základních škol největší důležitost?**

Tabulka 7 *Důležitost vnímané sociální opory.*

Proměnná	Pohlaví	N	M-průměr	Sm. Odch.
Moji rodiče	Chlapci	81	26,19	0,524
	Dívky	90	27,57	0,492
Moji učitelé	Chlapci	81	24,02	0,577
	Dívky	90	24,61	0,475
Můj kamarád	Chlapci	81	26,19	0,698
	Dívky	90	28,79	0,433
Moji spolužáci	Chlapci	81	23,53	0,596
	Dívky	90	23,99	0,514
Lidé ve škole	Chlapci	81	19,49	0,723
	Dívky	90	20,16	0,627

Zde hodnoty průměru (M) mohou nabývat hodnot 12-32, kdy čím bližší je číslo 36, tím vyšší je průměrná hodnota důležitosti vnímané sociální opory poskytovaná danou osobou. Ve výše uvedené tabulce (Tab. 7) máme opět vyobrazeny průměrné hodnoty v jednotlivých subškálách: Moji rodiče, Moji učitelé, Můj kamarád, Moji spolužáci, Lidé ve škole přisuzované důležitosti sociální opory. Oblast Můj kamarád ($M_{CH}= 26,19$; $SD_{CH}= 0,698$; $M_D=28,79$; $SD_D= 0,433$) vykazuje nejvyšší průměrnou hodnotu. Můžeme tedy konstatovat, že nejdůležitější je pro žáky sociální opora ze strany kamarádů.

Výzkumná otázka č. 3: **Existují rodové rozdíly v pocíťování sociální opory ze strany rodičů u žáků 2. stupně základních škol?**

H1: Předpokládáme, že existují rozdíly v míře vnímané opory od rodičů v závislosti na pohlaví.

Při stanovování hypotézy jsme nejprve formulovali nulovou hypotézu H_0 : Předpokládáme, že neexistují rozdíly v míře vnímané sociální opory ze strany rodičů v závislosti na pohlaví, následně alternativní H_A : Předpokládáme, že existují rozdíly v míře vnímané sociální opory v závislosti na pohlaví. Nulovou hypotézu jsme testovali na hladině významnosti $\alpha=0,05$. Zjistili jsme, že existuje rozdíl ($M_{CH}= 26,19$; $SD_{CH}= 0,698$; $M_D=27,57$; $SD_D= 0,492$) mezi

dívkami a chlapci v oblasti vnímání sociální opory. Nepotvrdili jsme, že existuje rodový rozdíl v oblasti frekvence výskytu sociální opory ($M_{CH}= 51,56$; $SD_{CH}= 9,67$; $M_D=48,92$; $SD_D= 12,056$). Ovšem v dimenzi důležitosti vnímané sociální opory můžeme potvrdit, že existuje rozdíl mezi dívkami a chlapci ($M_{CH}= 26,19$; $SD_{CH}= 0,698$; $M_D=27,57$; $SD_D= 0,492$).

VO 4 Existují rozdíly ve vnímání sociální opory od spolužáků mezi jednotlivými ročníky?

H2: Předpokládáme, že existují rozdíly ve vnímání sociální opory od spolužáků mezi jednotlivými ročníky.

Tabulka 8 Rozdíly mezi ročníky.

	Třída (I)	Třída (J)	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig. *
Moji spolužáci: Jak často	6	7	,463	3,301	1,000
		8	10,945*	2,518	,000
		9	6,654	2,863	,128
	7	6	-,463	3,301	1,000
		8	10,481*	2,738	,001
		9	6,190	3,059	,268
	8	6	-10,945*	2,518	,000
		7	-10,481*	2,738	,001
		9	-4,291	2,191	,311
	9	6	-6,654	2,863	,128
		7	-6,190	3,059	,268
		8	4,291	2,191	,311

* $p < 0,05$

Pomocí analýzy rozptylu jsme zjišťovali, zda mezi žáky jednotlivých ročníků existují statisticky významné rozdíly ve vnímané sociální opory v subškále: Moji spolužáci ($p < 0,05$). Přijímáme H_A a můžeme konstatovat, že existuje rozdíl mezi žáky 6. a 7. ročníku ($M_6=47,65$; $SD_6=12,08$; $M_7=47,19$; $SD_7=12,83$) a žáky 8. a 9. ročníku 2. stupně základních škol (ročníku ($M_8=36,71$; $SD_8=10,454$; $M_9=41,00$; $SD_9=11,51$). Výsledky uvádíme v tabulce.

Tabulka 9 Výsledky analýzy rozptylu.

Závisle proměnná	(I) třída	(J) třída	Rozdíl v průměrech (I-J)	Standardní chyba	Sig.	95 % Interval spolehlivost	
						Dolní hranice	Horní hranice
Moji spolužáci žáci (jak často)	6	7	,463	3,301	1,000	-8,35	9,28
		8	10,945*	2,518	,000	4,22	17,67
		9	6,654	2,863	,128	-,99	14,30
	7	6	-,463	3,301	1,000	-9,28	8,35
		8	10,481*	2,738	,001	3,17	17,79
		9	6,190	3,059	,268	-1,98	14,36
	8	6	-10,945*	2,518	,000	-17,67	-4,22
		7	-10,481*	2,738	,001	-17,79	-3,17
		9	-4,291	2,191	,311	-10,14	1,56
	9	6	-6,654	2,863	,128	-14,30	,99
		7	-6,190	3,059	,268	-14,36	1,98
		8	4,291	2,191	,311	-1,56	10,14
Moji spolužáci žáci (důležitost)	6	7	-,370	1,482	1,000	-4,33	3,59
		8	2,154	1,131	,351	-,86	5,17
		9	1,549	1,286	1,000	-1,88	4,98
	7	6	,370	1,482	1,000	-3,59	4,33
		8	2,524	1,230	,250	-,76	5,81
		9	1,919	1,374	,986	-1,75	5,59
	8	6	-2,154	1,131	,351	-5,17	,86
		7	-2,524	1,230	,250	-5,81	,76
		9	-,605	,984	1,000	-3,23	2,02
	9	6	-1,549	1,286	1,000	-4,98	1,88
		7	-1,919	1,374	,986	-5,59	1,75
		8	,605	,984	1,000	-2,02	3,23

*. Rozdíly v průměrech jsou sta. významné na úrovni 0.05.

Tabulka 10 Výzkumná otázka č. 4. – frekvence výskytu SO pro oblast: Moji spolužáci

Ročník	N	M – průměr	Sm. odch.	Minimum	Maximum
6. třída	26	47,65	12,083	21	66
7. třída	21	47,19	12,832	24	71
8. třída	86	36,71	10,454	12	67
9. třída	38	41,00	11,510	14	62
Celkem	171	40,61	12,041	12	71

Tabulka 11 Výzkumná otázka č.4. – důležitost SO pro oblast: Moji spolužáci

Ročník	N	M – průměr	Sm. odch.	Minimum	Maximum
6. třída	26	25,15	5,401	16	34
7. třída	21	25,52	4,633	20	35
8. třída	86	23,00	5,209	12	36

9. třída	38	23,61	4,641	12	32
Celkem	171	23,77	5,104	12	36

VO 5 Existuje vztah mezi vnímanou sociální oporou ze strany rodičů a jejich socioekonomickým statusem?

H4: Předpokládáme, že existuje statisticky významný vztah mezi socioekonomickým statusem rodičů a mírou vnímané sociální opory.

Zamítáme H_0 a můžeme konstatovat, že existuje souvislost mezi socioekonomickým statusem a vnímanou sociální oporou ze strany rodičů ($p < 0,05$). Z výsledků vyplývá, že hodnota korelačního koeficientu v kategorii Moji rodiče: frekvence sociální opory je na hladině $r = 0,151$; $p = 0,05$, je tedy statisticky významná. V kategorii Moji rodiče: důležitost sociální opory hodnota korelačního koeficientu nabývá hodnoty $r = 0,22$; $p = 0,01$. Na základě korelace tedy můžeme říci, že čím vyšší je socioekonomický status dané rodiny, tím vyšší je míra sociální opory ze strany rodičů žáků na 2. stupni základních škol.

Z výsledků zároveň plyne další poznatek. Na základě interpretace r navrženou Guilfordem, můžeme říci, že existuje zanedbatelný vztah ($r_f = 0,008$; $p > 0,05$; $r_d = 0,06$; $p > 0,05$) mezi výší socioekonomického statusu a sociální oporou poskytovanou učiteli na 2. stupni základních škol.

6 DISKUSE

V předchozí kapitole jsme získané výsledky z dotazníkového šetření vyčíslili a nyní přistupujeme k bližší diskusi výzkumných otázek.

Cílem našeho výzkumu bylo provést deskripci sociální opory u žáků na 2. stupni základních škol. Zaměřili jsme se především na zdroje sociální opory u žáků, a to ze strany rodičů, učitelů, kamarádů, spolužáků a ostatních lidí ve škole. Zkoumali jsme sociální oporu ze dvou dimenzí a to, co do četnosti sociální opory od daných osob, tak i důležitost, kterou jednotlivým zdrojům žáci přisuzují. Výzkum jsme doplnili také informacemi o vztahu mezi socioekonomickým statutem rodin a sociální oporou.

Z pětice zkoumaných zdrojů sociální opory je zřejmé, že primární postavení si u žáků udržuje rodina a kamarádi. Hodnoty pro frekvenci výskytu sociální opory zde byly téměř totožné. Nás bez pochyby zaujal fakt, že hodnoty důležitosti sociální opory byly vyšší v oblasti: Můj kamarád. Nejvýznamnějším zdrojem sociální opory pro dívky i chlapce jsou rodiče a kamarádi. Přičemž dívky prokazují mírně vyšší hodnoty v oblasti důležitosti sociální opory od daných osob. Vyšší míra poskytované opory od rodičů byla zjištěna u chlapců. Naopak dívky se častěji obracejí na své kamarády než chlapci. Mít prestiž a usilovat o akceptaci vrstevníky má zpravidla větší váhu pro dívky. Žaloudíková (2013) ve svém článku uvádí, že dívky jsou v období dospívání emocionálně angažované ve vyšší míře než chlapci. U dívek je v centru otevřená komunikace, sdílení pocitů, upřímnost a důvěra. Přátelství chlapců je založené na skupinové identitě, větší význam pro ně začíná mít až v pozdní adolescenci. Vyšší míra poskytované opory kamarády u dívek zjistily i studie Snopek, Hubková, 2008; Gecková, Pudelský, Van Dijk, 2001. Autoři uvádí, že chlapci se častěji, než dívky obracejí na rodiče a méně na vrstevníky a kamarády. Celkově se chlapci při vyskytnutí problému spoléhají sami na sebe než na druhé. Ve stejné studii bylo též prokázáno, že dívky jsou schopné ze své sociální sítě těžit více a zároveň jsou jí také více ovlivněny než chlapci. Rodové rozdíly v oblasti sociální opory se opakovaně potvrdily v několika studiích. Krpoun (2012) tento jev vysvětluje genderovými stereotypy. Ženám se častěji dostává sociální opory než mužům i proto, že jsou ochotné ji aktivně vyhledávat a nezůstávají v zátěžové situaci izolované. V našem výzkumu se však vliv pohlaví projevil pouze v oblastech: Moji rodiče a Můj kamarád. V oblastech: Moji učitelé, Moji spolužáci a Lidé ve škole statisticky významný rozdíl zjištěn nebyl. Poslední ze zmíněných oblastí celkově vykazuje nejnižší naměřené hodnoty. Uvažovali jsme, že to může být dáno neuchopitelností a anonymitou zkoumané kategorie.

Dále jsme se zabývali zjišťováním analýzy rozptylu při jednoduchém třídění. Popisovali jsme polohu sociální opory od spolužáků žáků 6., 7., 8., 9. tříd základních škol. Jako hypotézu H0 jsme si stanovili předpoklad, že neexistuje rozdíl ve vnímání sociální opory od spolužáků mezi jednotlivými ročníky.

Z provedené analýzy dat vyplývá, že sociální opora od spolužáků se liší mezi jednotlivými ročníky. Žáci 6. a 7. tříd vykazovali vyšší průměrné hodnoty v oblasti četnosti výskytu SO než žáci 8. tříd. Pro důležitost ovšem tohle tvrzení neplatí. Potvrdili jsme tedy hypotézu vyřčenou v kapitole 4. Vysvětlujeme to tím, že během školní docházky na 2. stupni základní školy dochází k vývoji v rámci socializačních procesů. Žáci kolem 13-14 roku života vstupují do období puberty a tím se osvojují nové sociální role a mění se i povaha vrstevnické skupiny. O tomto jevu hovoří také Langmeier a Krejčíková (2006), kteří uvádějí, že role spolužáka a postavení dítěte ve třídě je velmi důležitá. Ovlivňuje její míra sympatie, oblíbenosti i míra vlivu. S příchodem rané adolescence se mění sociální identita jedince a může docházet i k proměně sociálních interakcí v rámci třídního kolektivu.

Při porovnání výsledků mezi jednotlivými ročníky jsme došli k obdobným výsledkům i v rámci dalších kategorií. Z analýzy dat je dále patrné, že u žáků 7. tříd se v oblasti: Můj kamarád vyskytla vyšší průměrná hodnota v dimenzi frekvence výskytu i důležitosti SO. Nabízí se zde úvaha o možných pozitivních vztazích v rámci třídy, jelikož do výzkumu přijala pozvání pouze jedna 7. třída základní školy. Zkoumaný vzorek dané skupiny je tedy homogenní a hodnoty nemusejí být vypovídající. (viz Tab. 14 a 15)

Tabulka 12 Frekvence výskytu SO pro oblast: Můj kamarád.

Ročník	N	M – průměr	Sm. odch.	Minimum	Maximum
6. třída	26	54,35	10,123	34	72
7. třída	21	62,57	8,664	38	72
8. třída	86	49,62	11,651	24	72
9. třída	38	47,87	13,820	22	71
Celkem	171	51,54	12,428	22	72

Tabulka 13 Důležitost SO pro oblast: Můj kamarád.

Ročník	N	M – průměr	Sm. odch.	Minimum	Maximum
6. třída	26	26,38	5,292	17	36
7. třída	21	31,10	6,090	22	39
8. třída	86	27,41	5,035	16	36
9. třída	38	26,74	5,259	16	36
Celkem	171	27,56	5,394	16	39

Na závěr byla posouzena míra korelace mezi socioekonomickým statusem rodin žáků a sociální oporou. Přičemž cílem bylo zjistit, zda existuje souvislost mezi SES a mírou sociální opory v oblasti: Moji rodiče. Jak zmiňuje Kebza (2005), proměnou, kterou je nutné zvažovat ve výzkumech fenoménu sociální opory je socioekonomický status. Na základě výsledků z Pearsonova koeficientu korelace se ukázalo, že mezi proměnnými platí přímá úměra. Platí tedy, že čím vyšší je socioekonomický status, tím vyšší bude četnost vnímané sociální opory od rodičů. Tím se potvrdila naše hypotéza, která byla zmíněna v úvodu praktické části. Stejný poznatek prezentuje ve své práci Krpoun (2012), který uvádí, že platí pravidlo, čím vyšší socioekonomický status, tím bohatší sociální síť (Šolcová, Kebza, 2003). Z výsledků analýzy je dále patrné, že socioekonomický status nesouvisí s mírou poskytované opory učiteli. Tento fakt pokládáme za pozitivní zjištění. Jelikož jak uvádí Dvořák (2016), učitel by měl disponovat takovými druhy sociálních dovedností jako je humánní vztah k žákům, empatie, porozumění, rozpoznávat sociální situace, v nichž druhý potřebuje pomoc (Švec, 1998) a také odlišování prožitků a pocitů od úvah, úsudků a názorů u sebe i ostatních (Gilernová, 2009).

Na závěr předkládáme možnosti dalšího výzkumu. Na základě analýzy dat, která jsme získali z dotazníkového šetření a která jsme předložili v předchozí kapitole.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývala sociální oporou u žáků na 2. stupni základních škol. Zaměřili jsme se na to, kdo je nejčastějším a nejdůležitějším zdrojem sociální opory, zda existují rozdíly ve vnímání sociální opory v závislosti na pohlaví i mezi ročníky. V neposlední řadě jsme zkoumali souvislost mezi socioekonomickým statusem a sociální oporou.

V teoretické části práce jsme se věnovali vymezení pojmu sociální opora, její definici, pojetí a také její polohu v rámci teoretických přístupů a paradigmat. V následujících kapitolách jsme otevřeli téma sociální sítě, uvedli jsme typologii druhů sociální opory, její funkce i význam. Klíčové pro nás bylo popsat vývojové období pubescence, jelikož se v práci věnujeme sociální opoře u žáků na 2. stupni základních škol. Uvedli jsme též nejdůležitější zdroje sociální opory.

Cílem práce bylo provést deskripci sociální opory u žáků na 2. stupni základních škol se zaměřením na zdroje sociální opory. Na základě hlavního výzkumného cíle byly stanoveny dílčí cíle, ze kterých vplynuly čtyři výzkumné otázky. K jejich zodpovězení jsme využili kvantitativní výzkum. Vzhledem k povaze výzkumu jsme zvolili jako metodu sběru dat dotazníkové šetření. V našem případě se jednalo o dotazník složený ze dvou standardizovaných dotazníků. První byl převzatý Dotazník sociální opory u dětí a dospívajících, který zjišťoval vnímanou sociální oporu a posuzoval její obsah ze dvou hledisek: frekvence výskytu a důležitosti. Druhý ze zmíněných standardizovaných dotazníků mapoval materiální zajištění rodin, pomocí kterého jsme určili výši socioekonomického statusu. Klíčové poznatky můžeme shrnout do následujících bodů:

- Výsledky analýzy dat ukázali, že rodina a vrstevnická skupina jsou hlavními aktéry v otázce poskytování sociální opory. Jsou zdrojem porozumění, přínaléžitosti a celkově podporující v případě, že se jedinec ocitá v zátěžové situaci.
- Byla potvrzena naše hypotéza, že existují rozdíly ve vnímání sociální opory mezi dívkami a chlapci. Dívky jsou v tomto vývojovém období v komunikaci otevřenější a emocionálně více založené než chlapci.
- Přijali jsme hypotézu, že existují rozdíly mezi jednotlivými ročníky 2. stupně základních škol. U žáků v 8. třídách došlo k poklesu v průměrných hodnotách frekvence výskytu sociální opory. To lze vysvětlit vývojovou změnou v socializačním procesu.

- V závěru byla potvrzena i hypotéza vzájemného vztahu mezi socioekonomickým statusem rodin a vnímanou oporou ze strany rodičů. Lze konstatovat, že čím vyšší je socioekonomický status, tím vyšší je míra vnímané sociální opory od rodičů.

Závěrem můžeme konstatovat, že i když naše hypotézy byly potvrzeny, je nutné provádět další výzkumy. Ty by měly směřovat na dětskou populaci vyrůstající v institucionálních zařízeních, či náhradní rodinné péči. Zde je možnost, že dítě bude ohroženo okolními vlivy a sociální situací, ve které se nachází. Přičemž bychom považovali za žádoucí do realizovaného výzkumu zapojit i aspekt osobnostních charakteristik respondentů, jakožto facilitující faktor pro četnost a intenzitu sociální opory.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] DVOŘÁK, Petr. SOCIÁLNÍ DOVEDNOSTI UČITELE JAKO DŮLEŽITÉ DETERMINANTY EFEKTIVNÍ INTERAKCE UČITEL-ŽÁK VE VÝUCE ANGLIČTINY NA STŘEDNÍ ŠKOLE. *Psychologie Pro Praxi* [online]. 2016, (1/2), 21-33 [cit. 2022-04-23]. ISSN 18038670. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=116345402&scope=site>
- [2] EGOLIF, Brenda MA; LASKER, Judith, PhD; WOLF, Stewart, MD, PORTVIN, Louise, PhD. The Roseto Effect: A 50 – Year Comparison of Mortality Rates. *American Journal of Public Health*, August 1992, 82, No. 8, page 1089–1092 [online]. [cit. 2015–11-28], dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1695733/pdf/amjph00545-0027.pdf>
- [3] FERJENČÍK, Ján. Úvod do metodologie psychologického výzkumu: Jak zkoumat lidskou duši. Vyd. 2. Přeložil Petr BAKALÁŘ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-815-9.
- [4] FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: Příručka pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997. 383 s. ISBN 80-7178-063-4
- [5] GILLERNOVÁ, Ilona a KEBZA, Vladimír a RYMEŠ, Milan. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: Člověk na přelomu tisíciletí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 256 s. Psyché. ISBN 978-80-247-2798-1
- [6] HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. 311 s. ISBN 80-7178-803-1
- [7] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 2. aktualiz. Praha: Grada, 2016. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5326-3
- [8] KEBZA, Vladimír. *Psychosociální determinanty zdraví*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005. 263 s. ISBN 80-200-1307-5

- [9] KRPOUN, Zdeněk. Sociální opora: Shrnutí výzkumné činnosti v české a slovenské oblasti a inspirace do budoucnosti – nadané děti. *E-psychologie* [online]. 2012, 6(1), 42-50 [cit. 2022-01-25]. ISSN 18028853. Dostupné z: <https://www.e-psycholog.eu/pdf/krpoun.pdf>
- [10] KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Psychologie zdraví. Vyd. 3. Praha: Portál, 2009. 279 s. ISBN 978-80-7367-568-4
- [11] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
- [12] LIU, Yang, WANG, Mei, VILLBERG, Jari et al. Reliability and Validity of Family Affluence Scale (FASII) among Adolescents in Beijing, China. *Child Ind Res* 2012; 5(2): 235–251. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1007/s12187-011-9131-5> [cit. 27-05-2017]
- [13] MACEK, Petr. Adolescence. Vyd. 2. upr. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7
- [14] MAREŠ, Jiří a JEŽEK, Stanislav. Dotazník sociální opory u dětí a dospívajících. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, Vyd. 1. 2005. 27 s. ISBN 80-86856-08-9
- [15] MAREŠ, Jiří. Sociální opora u dětí a dospívajících 1. *díl*. Hradec Králové: Nucleus, 2001. ISBN 8086225194
- [16] MAREŠ, Jiří. Sociální opora u dětí a dospívajících 2. *díl*. Hradec Králové: Nucleus, 2002.
- [17] MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. Vyd. 2. rozšř., přeprac. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 144 s. Studijní texty. ISBN 80-85850-24-9
- [18] SIGMUND, Erik, VORÁČOVÁ, Jaroslava, VOKÁČOVÁ, Jana, HOBZA, Vladimír JR., BAŽURA, Petr a SIGMUNDOVÁ, Dagmar. Trendy a koreláty nadváhy a obezity českých adolescentů ve vztahu k socioekonomickému statusu jejich rodin mezi lety 2002–2014. *General Practitioner / Praktický Lekar* [online]. 2017, 97(4), 174-182 [cit. 2022-01-25]. ISSN 00326739. Dostupné z: <https://eds.p.ebscohost.com/eds/detail/detail?vid=0&sid=618c3aa3-3449-4881->

86ec-

ffb92cce87c5%40redis&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc2l0ZT1lZHMtbG12ZQ%3d%3d
#db=a9h&AN=124841384

- [19] SATIR, Virginia. Společná terapie rodiny. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 214 s. Spektrum. ISBN 978-80-7367-303-1
- [20] SEDLÁČKOVÁ, Daniela. Rozvoj zdravého sebevědomí žáka. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2685-4
- [21] ŠOLCOVÁ, Iva. Vývoj resilience v dětství a dospělosti. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 102 s. Psyché. ISBN 978-80-247-2947-3
- [22] VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0
- [23] VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: Dětství a dospívání. Vyd. 2. dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1
- [24] Zkola: Počty žáků podle druhů škol a školských zařízení [online]. © 2020 [cit. 2022-02-08]. Dostupné z: <https://www.zkola.cz/pocty-zaku-podle-druhu-skol-ms-zs-a-zus-a-skolskych-zarizeni-svc/>
- [25] ŽALOUĐÍKOVÁ, Iva. Změny v psychice a chování u dospívajících ve věku 11-15 let. Duha: Informace o knihách a knihovnách z Moravy [online]. 2013, 27(1) [cit. 2022-04-23]. ISSN 1804-4255. Dostupné z: <http://duha.mzk.cz/clanky/zmeny-v-psychice-chovani-u-dospivajicich-ve-veku-11-15-let>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Apod. a podobně

Cit. citováno

Č. číslo

H hypotéza

M průměr

MŠMT Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

N četnost

Např. například

Obr. obrázek

r Pearsonův koeficient korelace

s. strana

SD směrodatná odchylka

SO sociální opora

SES socioekonomický status

Tzn. to znamená

Tab. tabulka

VO výzkumná otázka

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka 1</i> Teorie sociální opory.....	13
<i>Tabulka 2</i> Rozložení pohlaví výzkumného vzorku.....	38
<i>Tabulka 3</i> Počet žáků v jednotlivých ročnících.....	38
<i>Tabulka 4</i> Dotazník sociální opory pro děti a dospívající, subškála: ROODIČE.....	39
<i>Tabulka 5</i> Položky v dotazníku k socioekonomickému statusu rodin žáků.....	41
<i>Tabulka 6</i> Frekvence vnímané sociální opory.....	44
<i>Tabulka 7</i> Důležitost vnímané sociální opory.....	45
<i>Tabulka 8</i> Rozdíly mezi ročníky.....	46
<i>Tabulka 9</i> Výzkumná otázka č. 4. – frekvence výskytu SO pro oblast: Moji spolužáci	47
<i>Tabulka 10</i> Výzkumná otázka č.4. – důležitost SO pro oblast: Moji spolužáci	47
<i>Tabulka 11</i> Vzájemný vztah proměnných.....	Error! Bookmark not defined.
<i>Tabulka 12</i> Vzájemný vztah proměnných.....	Error! Bookmark not defined.
<i>Tabulka 13</i> Výstup z ANOVA pro sociální oporu u spolužáků mezi spolužáky.....	Error! Bookmark not defined.
<i>Tabulka 14</i> Frekvence výskytu SO pro oblast: Můj kamarád.....	50
<i>Tabulka 15</i> Důležitost SO pro oblast: Můj kamarád.....	50

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dotazník

Jmenuji se Barbora Olivíková, jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, oboru sociální pedagogika. Prosím Tě o pravdivé vyplnění tohoto dotazníku. Jeho výsledky budou použity výhradně ke zpracování mé bakalářské práce, která zkoumá sociální oporu u žáků 2. stupně základních škol. Zajímá mě, jakou pomoc a oporu dostáváš od rodičů, učitelů a dalších lidí. Ujišťuji Tě, že dotazník je anonymní a neexistují zde nějaké správné či špatné odpovědi. Jeho vyplnění zabere maximálně 30 minut Tvého času. Předem Ti moc děkuji za tvou pomoc a spolupráci.

Identifikační údaje

Tvůj věk:	Třída:	Pohlaví: ☐ chlapec ☐ dívka	Kde bydlíš? ☐ Velké město ☐ Okolí velkého města ☐ Malé město ☐ Vesnice	Máš sourozence? ☐ Ano ☐ Ne ☐ Kolik?	S kým bydlíš? ☐ S matkou ☐ S otcem ☐ S oběma rodiči ☐ S babičkou s někým dalším, uveď...
------------------	---------------	---	---	--	---

Přečti si prosím pozorně každé tvrzení a odpovídej podle pravdy. Tvá situace se může lišit od situace Tvých spolužáků nebo kamarádů. Mě zajímá právě ta Tvá.

Pokyny pro vyplňování:

Odpovídá se zakroužkováním zvolené odpovědi.

Pokud se spleteš nebo chceš změnit svou odpověď, nevadí.

Škrtněš to, co neplatí a zakroužkuješ to, co platí.

Zde je ukázka toho, jak se má dotazník vyplňovat.

U každé činnosti mě zajímá, jak často se odehrává a současně jak je pro Tebe osobně důležitá.

				Jak často?						Jak důležité?		
				nikdy	téměř nikdy	občas	často	téměř vždy	vždy	nedůležité	důležité	velmi důležité
Moji rodiče												
E	I	A	I	Moji rodiče								
				1	2	3	4	5	6	1	2	3
				1. dávají mi najevo, že jsou na mě hrdí								

				Moji rodiče						Jak důležité? velmi důležité důležité nedůležité			
E	I	A	I		nikdy	téměř nikdy	Jak často? občas	často	téměř vždy	vždy			
				Moji rodiče									
				1. dávají mi najevo, že jsou na mě hrdí	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				2. rozumí mi	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				3. naslouchají mi, když je potřebuji	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				4. pomohou mi, když je potřebuji	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				5. dávají mi dobré rady	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				6. pomáhají mi řešit problémy tím, že mi poskytnou informace	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				7. pochválí mě, když se mi něco povede	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				8. citlivě mě upozorní, když dělám chyby	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				9. odmění mě, když něco udělám dobře	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				10. pomáhají mi, abych mohl dělat to, co mě baví	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				11. udělají si čas, aby mi pomohli s rozhodováním	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				12. dávají mi mnoho věcí, které potřebuji	1	2	3	4	5	6	1	2	3

				Moji učitelé						Jak důležité? velmi důležité důležité nedůležité			
E	I	A	I		nikdy	téměř nikdy	Jak často? občas	často	téměř vždy	vždy			
				Moji učitelé (můj učitel)									
				13. zajímají se o mě	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				14. chovají se ke mně férově	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				15. nevdají jim, když se ptám	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				16. vysvětlí mi věci, kterým nerozumím	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				17. ukážou mi, jak se věci mají dělat	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				18. pomáhají mi řešit problémy tím, že mi poskytnou informace	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				19. pochválí mě, když se mi něco povede	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				20. citlivě mě upozorní, když dělám chyby	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				21. řeknou mi, jak si vedu	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				22. ubezpečují se, že mám všechny potřebné pomůcky	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				23. udělají si čas a pomohou mi naučit se dělat věci dobře	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				24. věnují mi čas, když potřebuji pomoc	1	2	3	4	5	6	1	2	3

				Můj kamarád/kamarádka						Jak důležité? velmi důležité důležité nedůležité			
E	I	A	I		nikdy	téměř nikdy	Jak často? občas	často	téměř vždy	vždy			
				Můj kamarád/kamarádka									
				37. chápe mé pocity	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				38. zastává se mě, když se jiní ke mně chovají špatně	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				39. pomůže mi, když se cítím osamělý/á	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				40. pomůže mi svými nápady, když nevím, co dělat	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				41. dávají mi dobré rady	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				42. vysvětlí mi věci, kterým nerozumím	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				43. řekne mi, když se mu (jí) líbí věci, které dělám	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				44. citlivě mě upozorní, když dělám chyby	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				45. citlivě mi řekne pravdu, jak se mi daří dělat věci, jak jsem na tom	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				46. pomůže mi, když to potřebuji	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				47. podělí se se mnou o své věci	1	2	3	4	5	6	1	2	3
				48. udělá si čas, aby mi pomohl(a) řešit moje problémy	1	2	3	4	5	6	1	2	3

				Moji spolužáci						Jak důležité? nedůležité			ve velmi důležité					
E	I	A	I		nikdy	téměř nikdy	Jak často? občas	často	téměř vždy	vždy		1	2	3		1	2	3
				25. chovají se ke mně hezky	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				26. líbí se jim většina mých nápadů a názorů	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				27. počítají se mnou	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				28. nasměřují mě, když nevím, co dělat	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				29. dají mi informace, abych se naučil(a) nové věci	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				30. poradí mi	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				31. pochválí mě, když se mi něco povede	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				32. citlivě mě upozorní, když dělám chyby	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				33. všimnou si, že jsem usilovně pracoval	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				34. pozvou mě, abych se zapojil(a) do společných aktivit	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				35. trávíme čas nad společnými aktivitami	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				36. pomáhají mi se společnými úkoly	1	2	3	4	5	6		1	2	3				

				Lidé ve škole						Jak důležité? nedůležité			ve velmi důležité					
E	I	A	I		nikdy	téměř nikdy	Jak často? občas	často	téměř vždy	vždy		1	2	3		1	2	3
				49. zajímají se o mě	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				50. rozumí mi	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				51. naslouchají mi, když to potřebuji	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				52. dobře mi radí	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				53. pomáhají mi řešit problémy tím, že mi poskytnou informace	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				54. vysvětlí mi věci, kterým nerozumím	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				55. řeknou mi, jak si vedu	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				56. pochválí mě, když se mi něco povede	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				57. jemně mě upozorní, když dělám chyby	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				58. udělají si čas, aby mi pomohli s rozhodováním	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				59. věnují mi čas, když potřebuji pomoc	1	2	3	4	5	6		1	2	3				
				60. zajímají se, jestli mám všechny pomůcky, co potřebuji	1	2	3	4	5	6		1	2	3				

Otázka	Tvrzení	Odpověď
61.	Počet vlastněných aut pro rodinné účely	☐ Žádné ☐ Jedno ☐ Dvě a více
62.	Počet počítačů v domácnosti	☐ Žádný ☐ Jeden ☐ Dva ☐ Tři a více
63.	Počet dovolených v uplynulém roce	☐ Žádná ☐ Jedna ☐ Dvě ☐ Tři a více
64.	Vlastní pokoj pro žáka	☐ Žádný ☐ Jeden
65.	Vlastnictví myčky na nádobí	☐ Žádná ☐ Jedna
66.	Počet koupelen v domácnosti	☐ Žádná ☐ Jedna ☐ Dvě ☐ Tři a více

Děkuji Ti moc za spolupráci! 😊